

LIETUVOS RESPUBLIKOS VALSTYBĖS KONTROLĖ

VALSTYBINIO AUDITO ATASKAITA ELEKTROS ENERGIJOS KAINŲ DIDĖJIMO PAGRĮSTUMAS

2008 m. gruodžio 30 d. Nr. VA-P2-20-1-28
Vilnius

Auditas atliktas, vykdant
Valstybės kontrolės 2-ojo audito departamento direktorės Zitos Valatkienės
2008-01-15 pavedimą Nr. P2-20-1

Auditą atliko valstybinių auditorių grupė:
Vaida Barizienė (grupės vadovė)
Renata Vaitulionienė
Tautvydas Lankelis

Auditas pradėtas 2008-01-15
Auditas baigtas 2008-12-29

Su valstybinio audito ataskaita galima susipažinti
Valstybės kontrolės interneto puslapyje
adresu www.vkontrole.lt

TURINYS

Santrauka	4
Įžanga	7
Audito apimtis ir procesas	9
Audito rezultatai	11
1. Elektros energijos kainų nustatymo principai	11
2. Elektros energetikos įstatymo ir įmonių perkainoto turto įtaka viršutinėms elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų riboms	15
2.1. Ar normatyvinio pelno augimas pagrįstai padidino perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų viršutinės ribas	17
2.1.1. Kokius būtų galima pritaikyti kitus normatyvinio pelno skaičiavimo būdus	20
2.1.2. Ar pakankamai aiškiai reglamentuota, nuo kokio turto skaičiuojamas normatyvinis pelnas	22
2.2. Kokią įtaką nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų augimas dėl turto vertės padidėjimo turėjo perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutinėms kainų riboms	23
2.3. Ar įmonių sukauptos nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudos buvo naudojamos turtui atstatyti	25
3. Kitų sąnaudų įtaka perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų viršutinėms riboms	27
3.1. Ar pagrįstai į skirstymo paslaugų viršutinę kainų ribą įskaičiuojamos palūkanų sąnaudos	27
3.2. Ar elektros energijos vartotojai turi mokėti už įmonių patiriamas reprezentacines sąnaudas	29
3.3. Ar pagrįstai prognozuojamos sąnaudos, nustatant perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutinės kainų ribas	30
4. Konkrečių perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų nustatymas	31
4.1. Ar dėl įmonių pasirinktų elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų konkrečių kainų diferencijavimo būdų vartotojai nemoka daugiau	34
4.2. Ar nustatant konkrečias elektros energijos kainas nėra diskriminuojamos atskiros vartotojų grupės	37

5. Viršutinių elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų ribų perskaičiavimas	38
6. Turto perkainojimo įtaka įmonių grynojo pelno dydžiui ir dividendams	42
Priedai	49

SANTRAUKA

Elektros energijos kainos turi įtakos tiek infliacijai, tiek ūkio augimui, o jos brangimas neigiamai veikia gyventojų ir įmonių lūkesčius dėl ūkio ateities.

2004–2007 m. laikotarpiu, elektros energijos kainos augo visiems vartotojams. Vartotojams, gaunantiems elektros energiją iš aukštos įtampos tinklų, elektros energijos kaina per minėtą laikotarpį vidutiniškai didėjo apie 16 proc. Didesnį elektros energijos kainų pasikeitimą pajuto vartotojai, gaunantys elektrą iš vidutinės ir žemos įtampos tinklų, jiems elektros energijos kaina didėjo apie 21 ir 23 proc.

Audito subjektas – Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija, kuriai įstatymais pavesta reguliuoti elektros energijos kainas. Elektros energijos kainų nustatymo principai įteisinti Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos patvirtintose kainų skaičiavimo metodikose.

Audito tikslas – išanalizuoti ir nustatyti elektros energijos kainų didėjimo priežastis. Atlikdami šį auditą nagrinėjome perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų reguliavimo principus, viršutinių kainų ribų nustatymą ir konkrečias perdavimo ir skirstymo paslaugų kainas vartotojams.

Elektros energijos kainų reguliavimas grindžiamas viršutinių ribų nustatymo principu. Toks kainų reguliavimas yra efektyvus tuomet, kai skirtumas tarp viršutinių kainų ribų ir konkrečių kainų yra nedidelis. Tačiau kuo skirtumas tarp viršutinių kainų ribų ir konkrečių kainų ribų tampa didesnis, tuo kainų reguliavimas, koreguojant tik viršutines kainų ribas, tampa neefektyvus. Didžiausias skirtumas tarp viršutinės kainos ribos ir faktinės kainos susidarė buitiniams vartotojams.

Audito metu nustatėme, kad 2004 metais priimto Elektros energetikos įstatymo pakeitimo įstatymo nuostatos turėjo esminės įtakos elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutinių kainų ribų augimui, nes įstatyme įteisinus naujus reguliavimo pokyčius, pelno norma tapo susijusi su turto verte. Skirstomųjų tinklų įmonėms perkainojus turtą ir jo vertei padidėjus apie 4 kartus, skaičiuojant elektros energijos kainos viršutinę ribą normatyvinio pelno dydis išaugo apie 5 kartus.

Didžiausią elektros imonių patiriamų sąnaudų dalį per audituojamą laikotarpį sudarė nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudos. Lyginant 2007 m. su 2003 m., AB „Rytų skirstomieji tinklai“ nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudos padidėjo 2,4, AB „Lietuvos energija“ – 2,5, o AB „VST“ – 4,7 karto. Dėl turto perkainojimo skirstymo paslaugos viršutinėje kainos riboje apie 10 proc. išaugusios nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudos padidino viršutinę kainos ribą apie 13 proc.

Sukauptas nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudas įmonės turėtų investuoti taip užtikrindamos turto vertės atstatymą, tačiau per 2004–2007 m. laikotarpį AB „VST“ investavo tik

pusę sukauptų nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų. todėl yra rizika, kad ilginiui neatstatytas ir nusidėvėjęs turtas gali pareikalauti daugiau investicijų, o tai turės įtakos elektros energijos kainai. AB „VST“ investuoja beveik du kartus mažiau negu AB „Rytų skirstomieji tinklai“. Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija, vertindama įmonių investicijas, nors ir matydama kaip skirtingai perdavimo ir skirstomųjų tinklų įmonės jas vykdo, pripažino pagrįstomis visas įmonių vykdomas investicijas.

Nei Elektros energetikos įstatyme, nei Elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų ir jų viršutinių ribų nustatymo metodikoje tiksliai neapibrėžta, kurio laikotarpio duomenimis vadovaudamasi įmonės prognozuoja sąnaudas pirminiam pajamų lygiui nustatyti. Elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų ir jų viršutinių ribų nustatymo metodikoje nėra aiškiai įvardinta, kad į viršutines kainų ribas įskaičiuojamos palūkanos tik tų paskolų, kurios paimtos licencijuojamai veiklai vykdyti. Šioje metodikoje nėra numatyta, kaip turi būti prognozuojami ar įvertinami elektros energijos kiekio pokyčiai, todėl įmonės juos prognozuoja skirtingai. Taip pat šioje metodikoje nėra numatyta, kaip turėtų elgtis Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija, jeigu įmonė gauna antpelnį ne dėl atitinkamos veiklos sąnaudų mažinimo ar efektyvumo, o dėl turto perkainojimo.

Audito metu nustatėme, kad skaičiuojant viršutines kainų ribas 2005–2007 m. periodui, buvo įskaičiuotos didesnės palūkanos, negu faktiškai patirtos ir taip sukelta elektros energijos skirstymo paslaugos viršutinė kainos riba. Skaičiuojant elektros energijos kainų viršutines kainų ribas, įmonės įvertina infliaciją, prognozuodamos sąnaudas pradiniam pajamų lygiui nustatyti, tačiau infliacija taip pat įvertinama taikant indeksavimo koeficientą, perskaičiuojant viršutines kainų ribas kitiems metams.

Nustatydamas elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutines kainų ribas 2005–2007 m. periodui, Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija vadovavosi tik įmonių pateiktais galutiniais turto verte nurodančiais skaičiais. Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija neturi viešai nustatytų kriterijų, pagal kuriuos vertintų, koks įmonės turtas turi būti priskiriamas prie naudojamo licencijuojamoje veikloje. Valstybinei kainų ir energetikos kontrolės komisijai neįsitikinus įmonių licencijuojamoje veikloje naudojamo turto sąrašų teisingumu ir pagrįstumu, išlieka rizika, ar teisingai buvo suskaičiuotos perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutinės kainų ribos.

Šiuo metu galiojančiuose teisės aktuose nėra reikalavimo, kad nustatydamos konkrečias kainas vartotojams, įmonės vadovautųsi specialiomis metodikomis ar tvarkomis, tačiau esant aukštomis viršutinėms kainų riboms, yra tikimybė, kad įmonės gali nustatyti ekonomiškai nepagrįstas konkrečias kainas vartotojams. Dėl diferencijavimo principų skiriantis valdybos

nustatytoms ir faktinėms metų pabaigoje apskaičiuotoms kainoms, AB „Lietuvos energija“ iš skirstomųjų tinklų įmonių ir vartotojų surenka daugiau pajamų.

Audito metu nustatėme, kad tarifai atskiroms vartotojų grupėms yra didinami netolygiai: per 2004–2007 m. laikotarpį buitiniams vartotojams vidutinis tarifas padidėjo apie 16 proc., tuo tarpu komerciniams vartotojams jis išaugo 26 proc. Tai rodo, kad yra diskriminuojamos atskiros vartotojų grupės.

Audito ataskaitoje pateikėme rekomendacijas, kurios, mūsų nuomone, sudaro prielaidas spręsti nustatytas problemas. Lietuvos Respublikos Vyriausybei pasiūlėme teikti Energetikos įstatymo pakeitimą, kuris užtikrintų, kad Valstybinei kainų ir energetikos kontrolės komisijai būtų suteikta teisė reguliuoti energetikos įmonių pelnus, viršijančius nustatytą normatyvinį pelną. Taip pat pasiūlėme teikti Elektros energetikos įstatymo pakeitimus, kurie užtikrintų, kad turto vertės pokyčiai dėl jo perkainojimo nesudarytų prielaidų dideliems ir dažniems perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutinių kainų ribų svyravimams ir kad palūkanos, nustatant perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutines kainų ribas, būtų skaičiuojamos tik nuo tų paskolų, kurios paimtos atitinkamai licencijuojamai veiklai plėtoti.

Valstybinei kainų ir energetikos kontrolės komisijai rekomendavome atlikti atitinkamus metodikos ir kontrolės sistemos pakeitimus, kurie leistų efektyviau vykdyti jai priskirtas reguliavimo funkcijas, įvertinti įmonių investicijų naudingumą ir veiklos išlaidų pagrįstumą, kontroliuoti valstybės reguliuojamų kainų ir tarifų taikymą.

IŽANGA

Elektros energetika yra labai svarbi visam šalies ūkiui. Elektros energiją naudoja visi namų ūkiai, ji yra tarpinio vartojimo prekė ir daugelio įmonių sąnaudų dalis, todėl elektros energijos kainos turi įtakos tiek infliacijai, tiek ūkio augimui, o jos brangimas neigiamai veikia gyventojų ir įmonių lūkesčius dėl ūkio ateities. Lietuvos banko analitikų vertinimu, vien elektros pabrangimas apie 10 proc. 2005 m. pradžioje infliaciją padidino apie 0,3 – 0,4 procentinio punkto.

Visiems vartotojams elektros energijos kaina sudaryta iš šių kainų: elektros energijos gamybos, tiekimo paslaugos, atitinkamai perdavimo, įskaitant papildomas paslaugas, ir skirstymo paslaugų, priklausomai nuo to, iš kurios įtampos (aukštos, vidutinės ar žemos) tinklų vartotojas gauna elektros energiją.

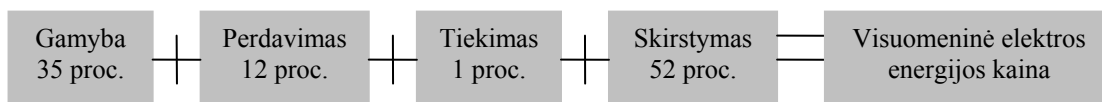
Elektros energijos gamyba ir tiekimas veikia konkurencijos sąlygomis, o elektros energijos perdavimas ir skirstymas yra monopolinės veiklos.

Elektros energijos poreikį patenkina VI Ignalinos atominė elektrinė. Joje pagaminama apie 70 proc. visos Lietuvoje gaminamos elektros energijos.

Lietuvoje veikia viena nacionalinio tinklo įmonė AB „Lietuvos energija“, kuri atlieka perdavimo (aukštos 110–330 kV įtampos) tinklo operatoriaus, tinklo savininko, sistemos operatoriaus ir rinkos operatoriaus funkcijas.

Skirstomąją veiklą Lietuvoje vykdo dvi skirstymo įmonės: AB „Rytų skirstomieji tinklai“ ir AB „VST“. Šios įmonės elektros energiją skirsto žemos (0,4 kV) ir vidutinės (iki 110 kV) įtampos tinklais. Jos atlieka skirstomojo tinklo operatoriaus ir visuomeninio tiekėjo funkcijas. Visuomeninis tiekėjas yra įpareigotas tiekti elektros energiją visiems to pageidaujantiems vartotojams aptarnaujamoje teritorijoje.

Daugumai gyventojų (buitinių vartotojų) elektros energija tiekama iš žemos įtampos tinklų. 2007 m. elektros energijos kainą žemos įtampos vartotojams sudarė:

Per 2004–2007 m. elektros energijos kainos labiausiai išaugo žemos įtampos vartotojams – apie 22–24 proc. Vartotojams, prisijungusiems prie vidutinės įtampos tinklų, kainos padidėjo 21–22 proc. Per šį laikotarpį didžiausią įtaką elektros energijos faktinių kainų didėjimui turėjo išaugusi skirstymo paslaugų kaina:

- Vidutinės įtampos vartotojams skirstymo paslaugų kaina AB „Rytų skirstomieji tinklai“ padidėjo 1,51 ct/kWh, AB „VST“ – 1,72 ct/kWh, arba atitinkamai 34 ir 37 proc.;

-
- ▶ Žemos įtampos vartotojams skirstymo paslaugų kaina AB „Rytų skirstomieji tinklai“ padidėjo 1,63 ct/kWh, AB „VST“ – 2,05 ct/kWh, arba atitinkamai 25 ir 29 proc.

Žiniasklaidoje pastaruoju metu daug kalbama apie elektros energijos kainų reguliavimo ydas, perdavimo ir skirstomųjų tinklų įmonių turto vertę, jo perkainojimą ir įtaką viršutinėms elektros energijos kainų riboms. Audito metu Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija pradėjusi išsamiau nagrinėti elektros energijos sektoriaus veiklą ir analizuoti elektros energijos kainų didėjimo priežastis, parengė Elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų ir jų viršutinių ribų nustatymo metodikos pakeitimo projektą. Naujoje metodikoje siūloma įteisinti naujas perdavimo ir skirstymo veiklų antpelnio skaičiavimo taisykles, koreguoti nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudas pagal faktinių investicijų dydį ir kt.

Įvertindamas elektros energijos kainų teisingo nustatymo svarbą, Lietuvos Respublikos Seimo Ekonomikos komitetas 2007 m. spalio 24 d. posėdyje nusprendė pasiūlyti Valstybės kontrolei atlikti elektros energijos kainų didėjimo pagrįstumo valstybinį auditą. Elektros energijos kainų didėjimo pagrįstumo valstybinis auditas įtrauktas į Valstybės kontrolės 2008 m. valstybinio audito programą.

AUDITO APIMTIS IR PROCESAS

Audito objektas – Elektros energijos kainų didėjimo pagrįstumas.

Audito subjektas – Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija, kuri vykdo jai priskirtas reguliavimo funkcijas, tvirtina valstybės reguliuojamų elektros kainų nustatymo metodikas ir tvarkas, nustato valstybės reguliuojamų kainų viršutines ribas, kontroliuoja valstybės reguliuojamų kainų ir tarifų taikymą.

Audito tikslas – išanalizuoti ir nustatyti elektros energijos kainų didėjimo priežastis.

Vertinimo kriterijai:

- Elektros energijos kainų augimo pokyčiai;
- Elektros energijos kainų nustatymo reglamentavimo įtaka elektros energijos kainoms;
- Normatyvinio pelno dydis ir jo pokyčiai;
- Elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų viršutinių ribų santykis su faktinėmis kainomis;
- Elektros energijos viršutinių kainų ribų perskaičiavimui naudojamų koeficientų įtaka.

Audito procesas

Audituojamas laikotarpis – 2004–2007 metai. Tendencijų ir pokyčių analizės duomenims palyginti buvo naudojami 2002–2008 m. I pusmečio statistiniai duomenys.

Šiam auditui atlikti būtina informaciją ir duomenis pateikė Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija (toliau – Komisija). Norėdami išsiaiškinti elektros energijos kainų nustatymo problemas ir gauti informaciją apie elektros energijos kainų didėjimo priežastis, kalbėjome su Komisijos, Lietuvos energetikos instituto, Kauno technologijos universiteto, AB „Rytų skirstomieji tinklai“ ir AB „Lietuvos energija“ atsakingais darbuotojais, Lietuvos pramonininkų konfederacijos atstovais. Audito metu naudojome AB „Rytų skirstomieji tinklai“, AB „Lietuvos energija“ ir Komisijos pateiktus duomenis.

Išankstinio tyrimo metu išanalizavę elektros energijos kainos nustatymą visuose jos formavimosi etapuose (gamybos, perdavimo, tiekimo ir skirstymo), pagrindinio audito metu pasirinkome ir nagrinėjome elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų didėjimo priežastis. Audito metu analizavome veikiančių įmonių atskiruose etapuose nustatytas elektros energijos kainas ir jų pokyčius, uždirbamas pajamas, patiriamas sąnaudas, gautą pelną ir jų pokyčius.

Duomenis rinkome taikydami tikrinimo (dokumentų nagrinėjimo), apklausos (pokalbių), palyginimo (rodiklių) statistinės analizės ir kitas procedūras.

Atlikdami šį auditą darėme prielaidą, kad visi auditui pateikti dokumentai yra išsamūs ir galutiniai, o jų kopijos atitinka originalus.

Audito apribojimas

Ataskaitoje analizuojami ir skirstomųjų tinklų įmonės – AB „VST“ duomenys. Audituojamu laikotarpiu AB „VST“ buvo privataus kapitalo įmonė, todėl nebuvo Valstybės kontrolės valstybinio audito subjektas. Tad naudojomės Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos pateiktais duomenimis.

AUDITO REZULTATAI

1. Elektros energijos kainų nustatymo principai

Energetikos sektoriuje yra sutartinės ir valstybės reguliuojamos kainos. Pagrindiniai elektros energijos kainų reguliavimo principai nustatyti 2000 m. priimtame ir 2004 m. pakeistame Elektros energetikos įstatyme¹, kuris nustato elektros energijos gamybos, perdavimo, skirstymo ir tiekimo Lietuvos Respublikoje reguliavimo pagrindus, taip pat elektros energijos paslaugų teikėjų ir vartotojų santykius bei sąlygas, skatinančias konkurenciją elektros energetikos sektoriuje.

Elektros energijos kainas reguliuoti įstatymais pavesta Komisijai, kuri vykdydama jai nuostatuose pavestas funkcijas, tvirtina valstybės reguliuojamų kainų nustatymo metodikas, nustato valstybės reguliuojamų kainų viršutines ribas, elektros energijos ir rezervinės galios kainų reguliavimo tvarką elektros energijos gamintojams ir nepriklausomiems tiekėjams, kurie užima daugiau kaip 25 procentus rinkos, taip pat balansavimo energijos kainos reguliavimo tvarką, tvirtina elektros energijos, pagamintos naudojant atsinaujinančius energijos išteklius, supirkimo kainą, nustatydamą valstybės reguliuojamas kainas, įvertina investicijų atsipirkimo ir veiklos išlaidų pagrįstumą, kontroliuoja valstybės reguliuojamų kainų ir tarifų taikymą ir kt.

Elektros energijos kainų nustatymo principai įteisinti Komisijos patvirtintose kainų skaičiavimo metodikose:

- Visuomeninių tarifų reguliavimas – pagal Visuomeninių elektros energijos kainų, visuomeninio tiekimo paslaugos kainos ir jų viršutinių ribų nustatymo metodiką².
- Perdavimo ir skirstymo paslaugos kainų reguliavimo periodas – treji metai, t. y. pagal Elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų ir jų viršutinių ribų nustatymo metodiką² (toliau – Metodika).

Pagal Elektros energijos ir rezervinės galios kainos reguliavimo tvarką gamintojams ir nepriklausomiems tiekėjams³, užimantiems daugiau kaip 25 procentus rinkos, kasmet nustatomos parduodamos elektros energijos ir galios kainos.

Viešuosius interesus atitinkančių paslaugų (VIAP)⁴ kainos kiekvienais metais nustatomos pagal Viešuosius interesus atitinkančių paslaugų kainos skaičiavimo metodiką⁵.

¹ Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymo pakeitimo įstatymas 2004-07-01 Nr. IX-2307.

² Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2004-08-30 nutarimas Nr. O3-85.

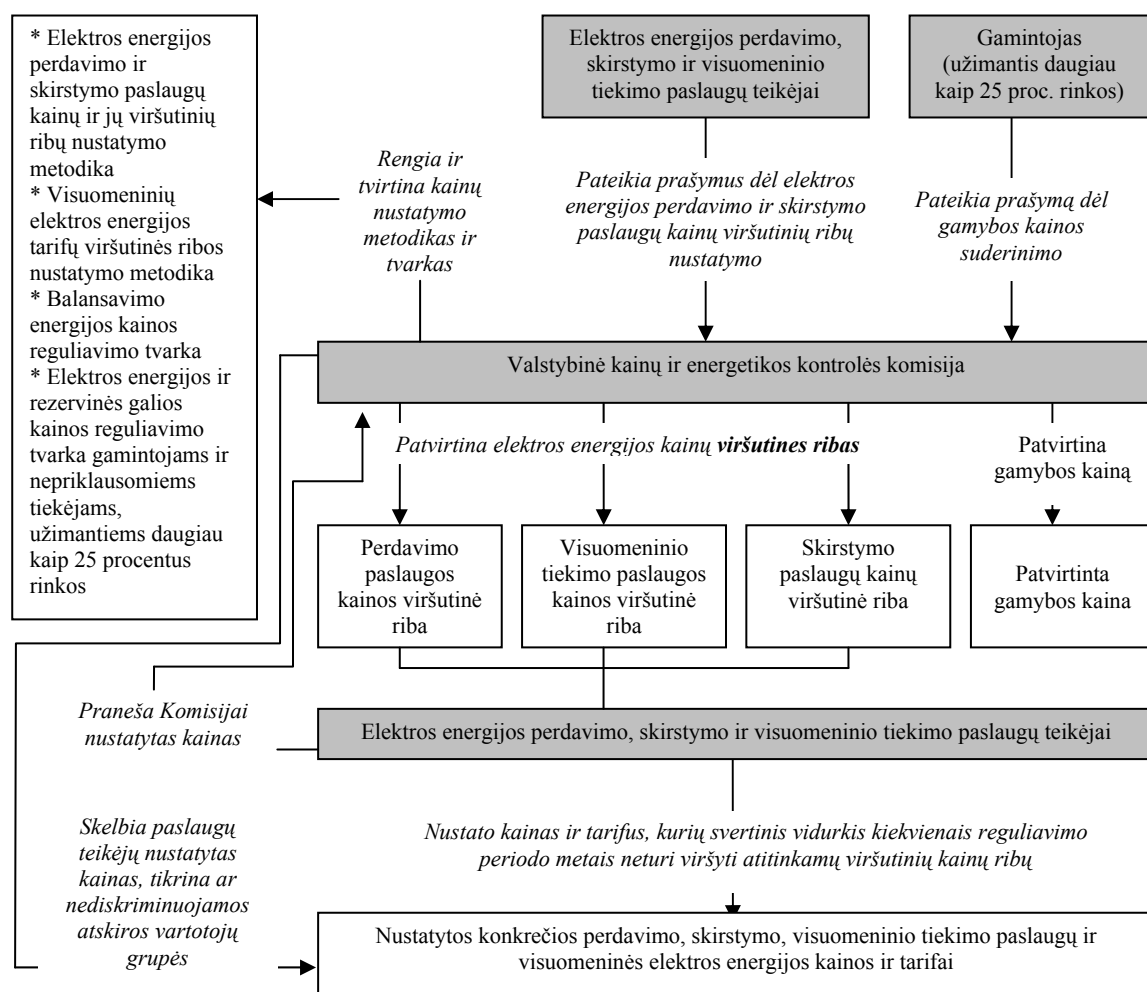
³ Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2002-01-22 nutarimas Nr. 4.

⁴ Viešuosius interesus atitinkančios paslaugos – tai elektros energetikos įmonių teikiamos paslaugos, kurių sąrašą, teikėjus ir tiekimo tvarką nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė arba jos įgaliota institucija, vadovaudamasi visuomenės interesais.

⁵ Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2007-10-19 nutarimas Nr. O3-82.

Elektros energijos kainų ir jų viršutinių ribų nustatymo schema pateikta 1 pav.

1 pav. Elektros energijos kainų nustatymas

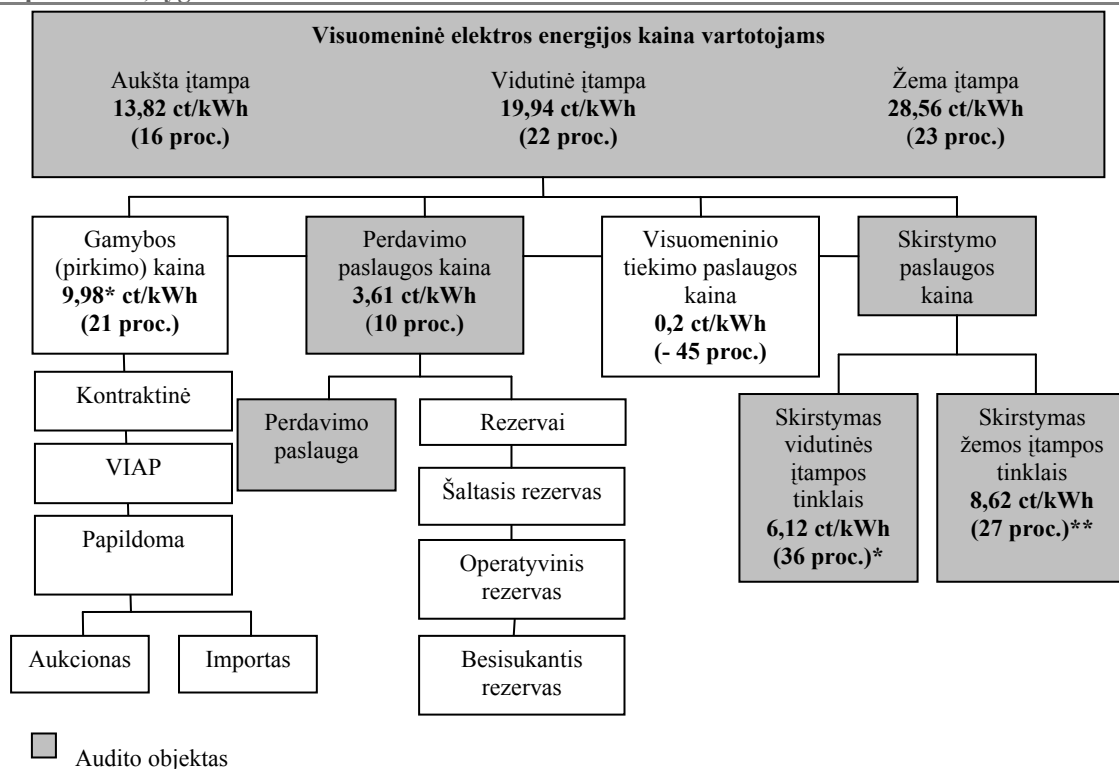
Šaltinis – Valstybės kontrolė

Vadovaujantis galiojančiais teisės aktais⁶, gamybos (elektros energijos ir rezervinės galios) ir nepriklausomo tiekimo kainos nereguliuojamos, išskyrus atvejus, kai elektros energijos gamintojai ir nepriklausomi tiekėjai užima daugiau kaip 25 proc. elektros energijos pardavimų rinkos Lietuvoje. Elektros energijos perdavimo, skirstymo ir visuomeninio tiekėjo paslaugų kainos reguliuojamos, nustatant viršutinę kainų ribą, o konkrečius tarifus vartotojams nustato pačios įmonės. Reguluojami visuomeniniai tarifai apima visas vartotojų kategorijas – gyventojus, smulkų vidutinį ir stambų verslą.

Galutinė elektros energijos kaina vartotojams formuojasi kaip atskirų technologinių etapų ir atskirai veikiančių energetikos įmonių kainų suma. Elektros energijos kainą galima išskaidyti į gamybos, perdavimo, skirstymo ir tiekimo kainas. Toks kainos sudarymo modelis taikomas ir visose kitose ES šalyse. Elektros energijos kainos sudedamosios dalys, faktinės kainos 2007 m. ir kainų pasikeitimas procentais, lyginant su 2004 metų kainomis, pateiktas 2 pav.

⁶ Elektros energetikos įstatymo pakeitimo įstatymo 42 str. 1 d.

2 pav. Elektros energijos kainos sudedamosios dalys, faktinės jų kainos 2007 m. ir kainų pasikeitimas procentais, lyginant su 2004 m. kainomis

* Ignalinos AE gamybos kaina per šį laikotarpį nesikeitė (6,58 ct/kWh), išaugo tik Lietuvos elektrinėje ir termofikacinėse elektrinėse pagamintos elektros energijos kainos.

** Pateikiamas vidutinis dviejų skirstomųjų tinklų įmonių kainos pasikeitimo procentas.

Šaltinis – Valstybės kontrolė ir Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija.

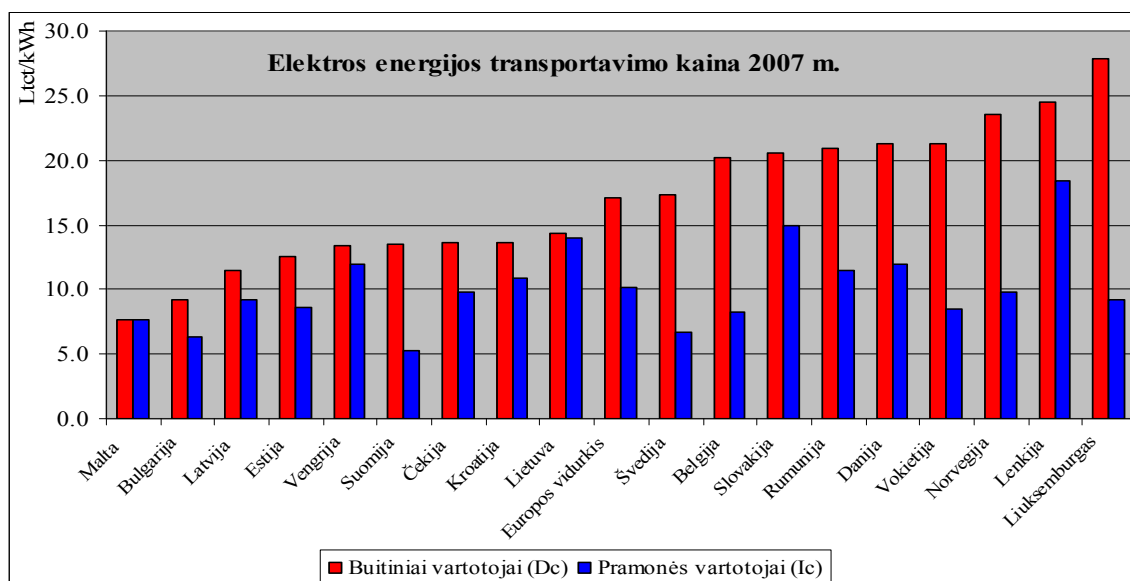
Kaip matyti, elektros energijos vartotojai elektrą gauna iš aukštos, vidutinės ir žemos įtampos tinklų.

2004–2007 m. laikotarpiu elektros energijos kainos augo visiems vartotojams. Vartotojams, gaunantiems elektros energiją iš aukštos įtampos tinklų, elektros energijos kaina per minėtą laikotarpį vidutiniškai didėjo apie 16 proc. Didesnį elektros energijos kainų pasikeitimą pajuto vartotojai, gaunantys elektrą iš vidutinės ir žemos įtampos tinklų, jiems elektros energijos kaina didėjo apie 21 ir 23 proc.

Per minėtą laikotarpį labiausiai didėjo elektros energijos kainos sudedamoji dalis – skirstymo paslaugų kaina (vidutinės įtampos vartotojams – 36 proc., o žemos įtampos vartotojams – 27 proc.).

Lietuvoje didžiausią elektros energijos kainos dalį sudaro transportavimo, t. y. perdavimo, skirstymo ir tiekimo paslaugų kainos: aukštos įtampos vartotojams jos sudaro 35–40 proc., vidutinės įtampos vartotojams – 50–55 proc., žemos įtampos vartotojams – 65–70 proc.

3 pav. Elektros energijos transportavimo kaina ES šalyse 2007 m.

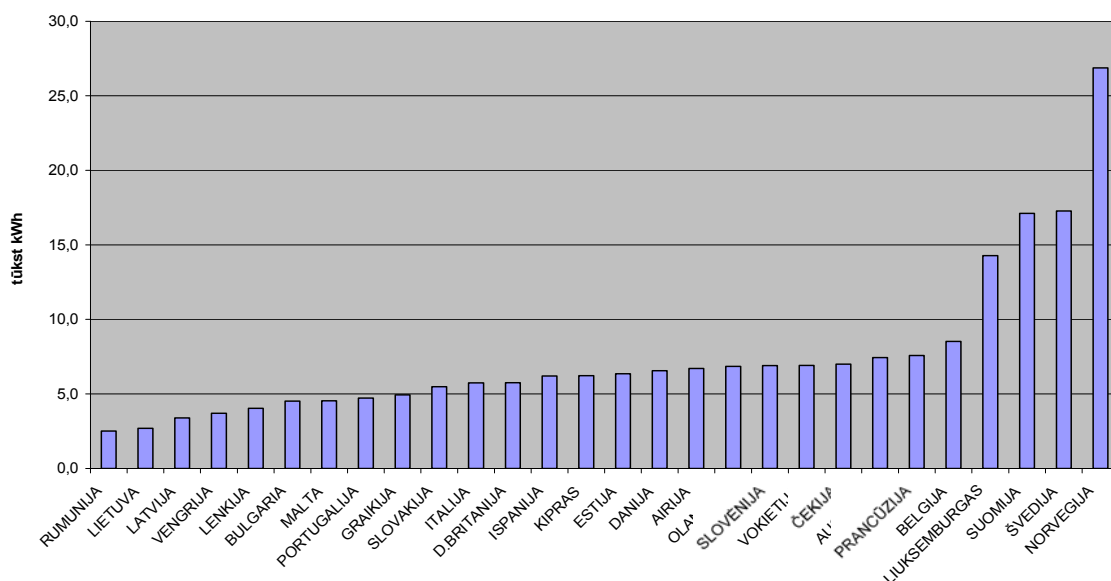
Šaltinis – EUROSTAT

Kaip matyti 3 pav., Lietuvoje, lyginant su kitomis valstybėmis, buitiniams vartotojams taikomos transportavimo kainos nesiekia ES vidurkio, o pramonės (komerciniams) vartotojams yra vienos iš didžiausių Europoje.

AB „Rytų skirstomieji tinklai“ darbuotojų nuomone: „didelę įtaką aukštam transportavimo kainos lygiui turi mažas elektros energijos suvartojimo, tenkančio gyventojui, lygis Lietuvoje, kuris 2007 m. buvo vienas žemiausių ES šalyse. Žemą elektros tinklų panaudojimo lygį įtakoja tai, kad elektros tinklų statyba buvo atlikta prieš 30–40 m. ir buvo orientuota į planinės ekonomikos modelį. Šie skaičiai (4 pav.) parodo, jog elektros energijos suvartojimas Lietuvoje yra ženkliai mažesnis už ES vidurkį.“

4 pav. Elektros energijos suvartojimas tenkantis 1 gyventojui

Elektros suvartojimas tenkantis 1 gyventojui 2007 m.

Šaltinis – CEER/ERGEG ir AB „Rytų skirstomieji tinklai“

Elektros energijos gamybos kaina, kuri 2007 m. buvo 9,98 ct/kWh, kol kas sudaro palyginti nedidelę visos elektros energijos kainos dalį ir yra viena mažiausių Europoje. 2009 m. uždarius Ignalinos atominę elektrinę ir pabrangus elektros energijos gamybos kainai, pakils ir galutinė elektros energijos kaina visiems vartotojams.

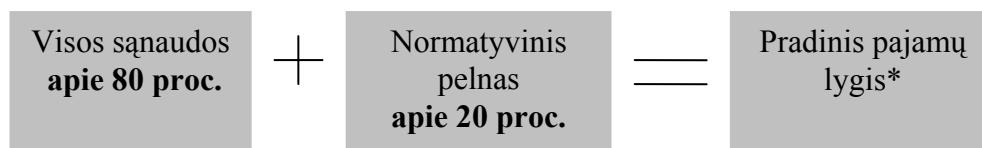
Mūsų nuomone, įvertinant tai, kad didžiausią elektros energijos kainos dalį sudaro transportavimo paslaugų kaina, svarbu išanalizuoti šių paslaugų kainų didėjimo priežastis. Audito metu nagrinėjome perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų reguliavimo principus, viršutinių kainų ribų nustatymą ir konkrečias perdavimo ir skirstymo paslaugų kainas vartotojams.

2. Elektros energetikos įstatymo ir įmonių perkainoto turto įtaka viršutinėms elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų riboms

Viršutinės perdavimo, skirstymo ir visuomeninio tiekimo kainų ribos nustatomos trejiems metams, t. y. *pradinis atitinkamų veiklų pajamų lygis nustatomas trejiems metams, o viršutinė riba, atsižvelgus į koregavimo koeficientus, perskaičiuojama kasmet*, sudarant galimybę įmonėms per tą laiką mažinti sąnaudas ir gauti daugiau pelno nei aprobuota Komisijos⁷. Pradinis pajamų lygis akcinėms bendrovėms – „VST“, „Rytų skirstomieji tinklai“ ir „Lietuvos energija“ buvo nustatytas 2002–2004 m., 2005–2007 m. ir 2008–2010 m. laikotarpiams.

⁷ Elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų ir jų viršutinių ribų nustatymo metodika 1 d.

Pradinis pajamų lygis įmonėms nustatomas įvertinant:

* Skaičiuojant pradinį pajamų lygį atimamos reaktyvinės energijos ir naujų vartotojų prijungimo pajamos⁸.

Pavyzdys

AB „Rytų skirstomieji tinklai“ skirstymo paslaugos kainos viršutinės ribos 2008 m. skaičiavimas vidutinėje įtampoje:

1. Pradinio pajamų lygio nustatymas:

256,126+73,826-8,182-3,908=317,862 mln. Lt (trejų metų pradinis pajamų lygis)

256,126 mln. Lt – sąnaudos iš viso (81 proc.);

73,826 mln. Lt – normatyvinis pelnas (19 proc.);

8,182 mln. Lt – reaktyvinės energijos pajamos;

3,908 mln. Lt – naujų vartotojų prijungimo pajamos.

2. Viršutinės ribos apskaičiavimas:

trejų metų pradinis pajamų lygis / numatomas paskirstyti elektros energijos kiekis vidutinėje įtampoje = viršutinė riba

317,862 / 4414 x 100 = 7,2 ct/kWh

Elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų viršutinė riba nustatoma įmonėms prognozuojant sąnaudas ir nustatant normatyvinį pelną. Per 2004–2007 m. laikotarpį elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutinės kainų ribos gerokai padidėjo, nes per šį laikotarpį labai išaugo normatyvinis pelno dydis ir sąnaudų dalis – nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudos (išsamiau 2.1. ir 2.2. skyriuose).

Naujoje Elektros energetikos įstatymo redakcijoje (2004-07-01 Nr. IX-2307) 43 str. 3 d. 5 p. nurodyta, kad normatyvinis pelnas skaičiuojamas nuo licencijuojamoje veikloje naudojamo turto vertės. Įstatyme įteisinus tokį normatyvinio pelno skaičiavimo būdą, perdavimo ir skirstomųjų tinklų įmonėms atsirado galimybė didinti elektros energijos kainą, nes pelno norma tapo susijusi su turto verte. Vadovaujantis verslo apskaitos standartais, turtas turi būti perkainojamas ne rečiau kaip kas 5 metai, tačiau didėjant turto vertei įmonės suinteresuotos perkainoti turtą kuo dažniau (skirstomųjų tinklų įmonės per 4 metus turtą perkainojo du kartus), nes jis tiesiogiai turi įtakos perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutinių kainų ribų ir atitinkamai konkrečių elektros energijos kainų vartotojams didėjimui. Tuo tarpu turto vertei mažėjant, tikėtina, kad bus pritaikytas maksimalus (5 metų) turto perkainojimo laikotarpis. 2003–2007 m. AB „Rytų skirstomieji tinklai“ ir AB „VST“ turtą perkainojo du kartus, o AB „Lietuvos energija“ – vieną kartą.

Kiekviena įmonė turi teisę perkainoti turtą, tačiau, mūsų nuomone, turto perkainojimas, didinant jo vertę, neturėtų būti priežastis kelti elektros energijos kainą.

⁸ Elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų ir jų viršutinių ribų nustatymo metodikos 34 p.

1 lentelė. Perdavimo ir skirstomųjų tinklų įmonių turtas 2002–2007 m. (tūkst. Lt) ir perkainoto turto vertės pokytis (kartais)

Įmonės	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Pokytis, kartais
AB „Rytų skirstomieji tinklai“	805	835	2493	2474	2504	3657	4,5
AB „VST“ ⁹	684	2491	2473	2455	2285	3051	4,5
AB „Lietuvos energija“	1231	1186	1180	2733	2698	2745	2,2

Šaltinis – Pagal Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos duomenis ir AB „Rytų skirstomieji tinklai“, AB „Lietuvos energija“ 2004–2007 m. finansinių atskaitomybių duomenis

Skirstomųjų tinklų įmonėms perkainojus turtą ir jo vertei padidėjus 4,5 karto, skaičiuojant elektros energijos kainos viršutinę ribą normatyvinio pelno dydis išaugo apie 5 kartus. Dėl turto perkainojimo padidėjo ir nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudos: AB „Lietuvos energija“ ir AB „Rytų skirstomieji tinklai“ jos padidėjo apie 2,5, o AB „VST“ – beveik 5 kartus.

Audito metu nagrinėjome, kokią įtaką viršutinei elektros energijos kainų ribai ir konkrečioms kainoms turėjo 2004 m. priimtas Elektros energetikos įstatymo pakeitimo įstatymas ir perdavimo ir skirstomųjų tinklų įmonių perkainotas turtas.

2.1. Ar normatyvinio pelno augimas pagrįstai padidino perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų viršutines ribas

Pagal Energetikos įstatymą⁹, nustatant valstybės reguliuojamas kainas, turi būti numatytos būtinos išlaidos energijos išteklių gavybai, energijos gamybai, pirkimui, perdavimui, skirstymui, tiekimui, taip pat energetikos sektoriaus plėtra ir energijos efektyvumas, vietinių ir atsinaujinančių energijos išteklių vartojimas, viešuosius interesus atitinkančių įpareigojimų vykdymas ir *nustatyta pelno norma*.

Elektros energetikos įstatymo sąvokose nurodyta, kad normatyvinis pelnas – paslaugos teikėjo grynas pelnas iš licencijuojamos veiklos, kuris užtikrinamas kainos viršutinės ribos nustatymu, kad būtų patikimai, saugiai, kokybiškai, efektyviai, atsižvelgiant į tinklų naudotojų poreikius, vykdoma licencijuojama veikla bei užtikrinta pakankama ir teisinga pridėtinė vertė (grąža) asmenų, vykdančių perdavimo, skirstymo ir visuomeninio tiekimo veiklą, dalyviams.

Toliau pateikiame, kaip keitėsi normatyvinio pelno skaičiavimo principai atskirais reguliavimo periodais.

⁹ Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas, 2002-05-16 Nr. IX-884, 15 str. 2 p.

2 lentelė. Pelno norma ir normatyvinis pelno dydis reguliuojamais laikotarpiais

Įmonės	Reguliavimo periodas, metai	Pelno norma, proc.	Normatyvinis pelnas, mln. Lt	Normatyvinis pelnas skaičiuotas
RST	2002–2004	5	75	nuo įstatinio kapitalo
	2005–2007	8,691	188	nuo turto vertės
	2008–2010	6,87	426	nuo turto vertės
VST	2002–2004	7	85,2	nuo įstatinio kapitalo
	2005–2007	8,691	153,3	nuo turto vertės
	2008–2010	6,87	414	nuo turto vertės
Lietuvos energija	2002–2004	5	103,5	nuo įstatinio kapitalo
	2005–2007	8,691	120	nuo turto vertės
	2008–2010	6,87	391	nuo turto vertės

Šaltinis – Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos Elektros skyriaus 2002–2007 m. pažymų duomenys

- 2002–2004 m. elektros energijos kainų reguliavimo periodui pelno norma buvo skaičiuojama nuo įstatinio kapitalo. Elektros energetikos įstatyme¹⁰ nebuvo nurodyta, kaip, skaičiuojant elektros energijos kainų viršutines ribas, privalo būti skaičiuojamas normatyvinis pelnas.

- Pagal 2004 m. priimto Elektros energetikos įstatymo naują redakciją, nustatant viršutinių perdavimo, skirstymo, visuomeninio tiekimo paslaugų ir visuomeninės elektros energijos kainų ribas, pelno norma, skaičiuojama **nuo paslaugos teikėjo licencijuojamoje veikloje naudojamo turto vertės**, kiekvienais reguliavimo periodo metais turi būti ne mažesnė kaip dešimties metų trukmės Vyriausybės vertybinių popierių aukcionų, įvykusių per praėjusius paskutinius 36 kalendorinius mėnesius, metinės palūkanų normos procentais aritmetinis svertinis vidurkis, padidintas 3 procentiniais punktais.

Vienas iš elektros energijos kainų skaičiavimo metodikose nurodytų tikslų – kainų stabilumas, t. y. didelių ir dažnų kainos svyravimų vengimas.

Pastebėjimas

2004 m. rengiant Elektros energetikos įstatymo pakeitimo įstatymą, Komisija Lietuvos Respublikos Seimo Ekonomikos komitetui pateikė pastabas dėl Elektros energetikos įstatymo projekto¹¹, kur siūloma:

1. Elektros energetikos įstatymo 40 str. 3 dalies 3 punkte rašoma, kad nustatant viršutines perdavimo, skirstymo ir visuomeninio tiekimo paslaugų kainų ribas „atsižvelgiama į paslaugos teikėjo licencijuojamoje veikloje naudojamo turto vertę, kuri nustatoma pagal paslaugos teikėjo finansinę atskaitomybę“. Pagal tarptautinę praktiką reguliuojamo turto vertę nustato reguliuotojas. Siūloma rašyti, kad „naudingo ir naudojamo turto vertę kainų skaičiavimui įvertina Komisija“. Viso turto įtraukimas į kainų skaičiavimą pagal finansinę atskaitomybę neskatins licencijuojamoje veikloje turto naudoti efektyviai.

2. Elektros energetikos įstatymo 40 str. 3 dalies 5 punkte labai konkrečiai nustatoma normatyvinio pelno norma. Siūloma palikti Komisijai, kiek procentinių punktų šią normą reikia didinti, atsižvelgiant į įmonės veiklos riziką, konkrečią padėtį rinkoje ir t.t. Todėl vietoje „padidintas 3 procentiniais punktais“ siūlome rašyti „padidintas Komisijos sprendimu iki 3 procentinių punktų“.

¹⁰ Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymas 2000-07-20 Nr. VIII-1881.

¹¹ Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2004-06-17 raštas Nr. R2-550.

Ekonomikos komitetas šiems pasiūlymams nepritarė (Ekonomikos komiteto 2004-06-22 Išvada Nr. 25 „Dėl elektros energetikos įstatymo pakeitimo įstatymo projekto (IXP – 3602 ES), nes:

- siūloma redakcija prieštarauja turto ir verslo vertinimo pagrindų įstatymo nuostatomis (turta vertinti gali tik atitinkamą kvalifikaciją turintys turto vertintojai);
- priėmus siūlomą redakciją, būtų sudarytos prielaidos, kad skirtingoms įmonėms galėtų būti nustatoma skirtinga normatyvinio pelno norma, o tai pažeistų įmonių lygiateisiškumo ir sąžiningos konkurencijos principus.

Pasikeitus normatyvinio pelno skaičiavimo principams, perdavimo ir skirstomųjų tinklų įmonėms perkainojus turta, 2004–2007 m. laikotarpiu atitinkamai išaugo ir viršutinei elektros energijos kainos ribai daug įtakos turintis normatyvinis pelnas.

Pagal Komisijos priimtą (įmonių atstovams sutikus) protokolinį sprendimą (2004-08-27 Nr. O2-31), pelno norma 2005–2007 metų reguliavimo laikotarpiui buvo skaičiuojama nuo neperkainotos ilgalaikio materialiojo turto vertės, o amortizaciniai atskaitymai – nuo naujos turto vertės. Nepaisant to, kad Komisija normatyvinį pelną skaičiavo nuo neperkainotos turto vertės, jo dydis skirstomųjų tinklų įmonėms išaugo daugiau negu du kartus.

- 2007 m. Komisija, tvirtindama viršutines kainų ribas, atsižvelgė į Elektros energetikos įstatymo nuostatas ir 2008–2010 m. laikotarpiui pelno normą nustatė nuo pirmą kartą perkainoto turto. Todėl normatyvinis pelnas išaugo dar du kartus ir padidėjo perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų ribos.

- 2007 m. pabaigoje skirstomųjų tinklų įmonės dar kartą perkainojo turta, nuo kurio turėtų būti skaičiuojamas normatyvinis pelno dydis 2011–2013 m. reguliavimo periodui.

Jeigu nebus pakeistas normatyvinio pelno skaičiavimo principas, t. y. nebus atlikti atitinkami Elektros energetikos įstatymo ir Elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų ir jų viršutinių ribų nustatymo metodikos pakeitimai arba nebus ženklaus turto vertės sumažėjimo, perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų viršutinė riba sekančiam reguliavimo periodui dar labiau padidės.

Nors, vadovaujantis Įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymu¹², pasiūlymus dėl teisės akto rengimo turi teisę teikti visi fiziniai ir juridiniai asmenys, tačiau Komisija, matydama susiklosčiusią padėtį, 2005–2007 m. neteikė pakartotinių pasiūlymų dėl įstatymo nuostatų pakeitimo.

Pastebėjimas

Audito metu Komisija 2008-07-29 raštu Nr. R2-941 kreipėsi į Lietuvos Respublikos ūkio ministeriją, Lietuvos Respublikos Seimo Ekonomikos komitetą ir kitas institucijas, pateikdama pasiūlymus dėl Elektros energetikos įstatymo 43 ir 44 straipsnių pakeitimo. Pasiūlymai parengti, siekiant, kad įstatyme būtų nustatyti tik bendrieji reikalavimai, o išsamesnis procedūrų aprašymas turėtų būti paliktas reguliuotojo kompetencijai.

¹² Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės norminių aktų rengimo tvarkos įstatymas, 1995-05-02 Nr. I-872, 4 str. 1 p.

2.1.1. Kokius būtų galima pritaikyti kitus normatyvinio pelno skaičiavimo būdus

Kaip ir nuo kokio rodiklio turi būti skaičiuojamas normatyvinis pelnas, ES teisės aktai nereglamentuoja. ES direktyva¹³ tik numato, kad nacionalinėms reguliavimo institucijoms turi būti suteikta teisė nustatyti ar patvirtinti tarifus arba metodikas, kuriomis remiantis apskaičiuojami tarifai, todėl kiekviena šalis pati nustato normatyvinio pelno skaičiavimo principus.

Normatyvinis pelnas skaičiuojamas nuo turto vertės daugelyje Europos Sąjungos valstybių, tačiau šalys taiko įvairius, pačių pasirinktus kainodaros metodus.

3 lentelė. Normatyvinio pelno skaičiavimo ypatumai ES šalyse

Estija	Naudojamo turto vertė arba reguliuojamo turto vertė yra ilgalaikio materialiojo turto ir apyvartinio kapitalo, naudojamo reguliuojamoje veikloje, dydis. Jeigu turto vertė mažesnė nei jo rinkos vertė, pastebėtas ilgalaikio turto senėjimas ir blogėja jo būklė, tai reguliuojamo turto vertei nustatyti gali būti pritaikyti kiti turto vertinimo metodai nei balansinė vertė.
Latvija	Naudojamo turto vertė nustatoma pagal balansinę vertę, tačiau yra numatyta kitokių turto vertinimo metodų pritaikymo galimybė.
Lenkija ir Vengrija	Taikoma perkainoto turto vertė.
Rumunija	Taikoma fiksuota tam tikrų metų balansinė turto vertė ir ji didinama pagal aprobuotas investicijas.
D. Britanija ir Ukraina	Reguliuojamo turto vertė lygi įmonės pardavimo vertei jos privatizavimo metu, įvertinant padarytas papildomas investicijas.
Italija	Fiksuotų metų turto balansinė vertė kasmet koreguojama energetikos įrenginių kainų indeksu.
Suomija	Pelno bazė peržiūrima ir įvertinama pagal esamosios vertės metodą.
Norvegija	Turto vertė nustatoma pagal istorines sąnaudas.
Švedija	Pelno bazė skaičiuojama pagal elektros tinklų įmonių veiklos įvertinimo modelį.
Šaltinis – Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos duomenys	

Kaip matyti 3 lentelėje, kai kurios valstybės skaičiuodamos normatyvinį pelną, naudoja fiksuotą tam tikrų metų reguliuojamo turto vertę, įvertinus investicijas.

Kauno technologijos universiteto specialistų nuomone: „Įsigaliojus Elektros energetikos įstatymo pakeitimo įstatymui ir normatyvinį pelną skaičiuojant nuo licencijuojamoje veikloje naudojamo turto vertės, galima išvengti prieštaravimų, nes normatyvinis pelnas skaičiuojamas nuo pervertinto turto, bet ne nuo padarytų investicijų, didinančių turto vertę. Geriausias kapitalo grąžos rodiklis yra investicijos į turta, nuo jų ir reikėtų skaičiuoti normatyvinį pelną. Tada būtų aišku, kiek apsimokėjo įdėtos investicijos, kiek jos uždirbo pajamų ir gavo pelno.“

Pastebėjimas

AB „Rytų skirstomieji tinklai“ nuomone: „Skirstomojo tinklo operatoriai yra įpareigoti teikti viešąsias paslaugas nepriklausomai nuo to, ar dėl tokių paslaugų teikimo padaromos investicijos ekonomiškai atsiperka (Elektros energetikos įstatymo 21 str.). Kitų energetikos sektorių operatoriai turi teisę atsisakyti prijungti vartotojus prie jų sistemų, jeigu tai ekonomiškai nepagrįsta arba prašyti vartotojų padengti papildomai patiriamas išlaidas tiek, kiek jos viršija ekonomiškai pagrįstas sistemos našumo didinimo išlaidas (pvz.: Gamtinių dujų įstatymas).“

¹³ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva „Dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių“ 2003-06-26 Nr. 2003/54/EB, 18 p.

Audito metu norėdami išsiaiškinti, kokią įtaką vartotojams turėjo pasikeitęs normatyvinio pelno skaičiavimo principas, paskaičiavome, kokia būtų viršutinė perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų riba, jei normatyvinis pelnas būtų skaičiuojamas nuo neperkainotos turto vertės (kuri buvo 2003 m.), pridėjus investicijas (per 2004–2007 m. laikotarpį) (2 priedas), ir palyginome su 2008 m. nustatytais viršutinėmis kainų ribomis ir faktinėmis 2007 m. kainomis.

4 lentelė. Perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutinės kainų ribų apskaičiuotų skirtingais metodais ir faktinių 2007 m. kainų palyginimas, ct/kWh

	„VST“ Skirstymo paslaugos kaina		„Rytų skirstomieji tinklai“ Skirstymo paslaugos kaina		„Lietuvos energija“ Perdavimo paslaugos kaina
	Vidutinė įtampa	Žema įtampa	Vidutinė įtampa	Žema įtampa	
Viršutinė kainos riba (kai turtas perkainotas) 2008 m.	8,23	10,36	7,2	11,1	4,08
Viršutinė kainos riba (neperkainotas turtas (2003 m.) + investicijos (2004–2007 m.))	5,63	7,25	5,68	8,82	2,6
Faktinė kaina 2007 m.	6,33	9,06	5,91	8,2	2,42

Šaltinis – Valstybės kontrolės apskaičiuota viršutinė kainos riba (neperkainotas turtas + investicijos) pagal Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos duomenis

Jeigu normatyvinis pelnas 2008–2010 m. periodui būtų skaičiuojamas nuo neperkainotos turto vertės, pridėjus investicijas ir atėmus nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudas dėl turto vertės padidėjimo:

- AB „VST“ skirstymo paslaugos viršutinė kainos riba vidutinės įtampos vartotojams būtų 2,6 ct/kWh, o žemos įtampos vartotojams – 3,11 ct/kWh mažesnė;
- AB „Rytų skirstomieji tinklai“ skirstymo paslaugos viršutinė kainos riba vidutinės įtampos vartotojams būtų 1,52 ct/kWh, o žemos įtampos vartotojams – 2,28 ct/kWh mažesnė;
- AB „Lietuvos energija“ perdavimo paslaugos viršutinė kainos riba – 1,48 ct/kWh mažesnė.
- AB „Lietuvos energija“ ir AB „Rytų skirstomieji tinklai“ žemos įtampos vartotojai, net ir pritaikius kitokį viršutinių kainų ribų skaičiavimo būdą, už elektros energiją nebūtų sumokėję daugiau, nes konkrečios kainos nepasiekė abiem atvejais skaičiuotų viršutinių kainų ribų.

Mūsų nuomone, jeigu normatyvinis pelnas būtų skaičiuojamas nuo neperkainotos turto vertės pridėjus investicijas, o ne taip, kaip šiuo metu nustatyta Elektros energetikos

įstatyme, vien tik 2007 m. vartotojai, atsiskaitydami už elektros energiją, galėjo sumokėti mažiau (2 priedas):

AB „VST“ vidutinės įtampos vartotojai – apie 29 mln. Lt, o žemos įtampos – 49 mln. Lt mažiau;

AB „Rytų skirstomieji tinklai“ vidutinės įtampos vartotojai – apie 10 mln. Lt mažiau.

2.1.2. Ar pakankamai aiškiai reglamentuota, nuo kokio turto skaičiuojamas normatyvinis pelnas

Elektros energetikos įstatymo 43 straipsnyje nurodyta, kad normatyvinis pelnas skaičiuojamas nuo paslaugos teikėjo licencijuojamoje veikloje naudojamo turto vertės, tačiau detaliau nereglamentuota, koks turtas gali būti laikomas naudojamu licencijuojamoje veikloje. Poįstatyminiai teisės aktai irgi to nereglamentuoja. Perdavimo ir skirstymo tinklų įmonės, savaip interpretuodamos įstatymo nuostatas, Komisijai pateikė viršutinių kainų ribų skaičiavimus, kuriuose normatyvinio pelno norma skaičiuojama skirtingai, taip didinant arba mažinant elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutines kainų ribas:

Pavyzdys

1. AB „Lietuvos energija“, skaičiuodama elektros energijos perdavimo kainos viršutinę ribą:
 - 2005–2007 m. periodui – normatyvinį pelną skaičiavo nuo neperkainoto licencijuojamoje veikloje naudojamo ilgalaikio materialiojo turto vertės, neįtraukiant nebaigtos gamybos ir būsimų investicijų;
 - 2008–2010 m. periodui – normatyvinį pelną skaičiavo nuo licencijuojamoje veikloje naudojamo ilgalaikio materialiojo ir nematerialiojo turto vertės, atėmus nebaigtą statybą, perdavimo gamybos veiklos turto ir kitos veiklos turto vertę.
2. Skaičiuodama skirstymo paslaugos kainos viršutinę ribą 2008–2010 m. periodui, AB „VST“ normatyvinį pelną skaičiavo nuo viso turto, t.y. nuo trumpalaikio ir ilgalaikio turto.

Komisija, tikrindama skaičiavimus, normatyvinį pelną leisdavo skaičiuoti tik nuo ilgalaikio materialiojo turto vertės. Mūsų nuomone, vengiant interpretacijų, Metodikoje reikėtų aiškiai įvardyti, nuo kokio turto skaičiuojamas normatyvinis pelnas.

Taip pat Metodikoje nurodyta, kad Komisija turi peržiūrėti perdavimo ir skirstomųjų tinklų operatoriaus licencijuojamoje veikloje naudojamo turto sąrašus, ir įvertinti, koks įmonių turtas naudojamas licencijuojamoje veikloje. Audito metu Komisija mums negalėjo pateikti įrodymų, kokiais kriterijais ar vertinimais vadovaujantis ji peržiūri elektros energijos perdavimo ir skirstymo įmonių pateiktus licencijuojamoje veikloje naudojamo turto sąrašus. Komisija savo nuožiūra sprendžia, kokį turtą išbraukti ar priskirti prie naudojamo licencijuojamoje veikloje.

Pavyzdys

Nustatydamas AB „Rytų skirstomieji tinklai“ skirstymo paslaugos kainos viršutinę ribą 2008–2010 m. laikotarpiui, Komisijos elektros skyrius, neturėdamas aiškių kriterijų, 278 mln. Lt sumažino įmonės licencijuojamoje veikloje naudojamo turto vertę ir pažymoje nenurodė, kodėl tai buvo padaryta.

Licencijuojamoje veikloje naudojamas turtas turi garantuoti saugų ir patikimą darbą, todėl turtas ir kriterijai, kuriais vadovaujantis turtas priskiriamas prie naudojamo licencijuojamoje veikloje, mūsų nuomone, turi būti labai aiškiai įvardyti.

Nustatydamą elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutines kainų ribas 2005–2007 m. periodui, Komisija vadovavosi tik įmonių pateiktais galutiniais skaičiais, parodančiais turto vertę. Komisija neturi viešai nustatytų kriterijų, pagal kuriuos vertintų, koks įmonės turtas turi būti priskiriamas prie naudojamo licencijuojamoje veikloje. Komisijai neįsitikinus įmonių licencijuojamoje veikloje naudojamo turto sąrašų teisingumu ir pagrįstumu, išlieka rizika, ar teisingai buvo suskaičiuotos perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutinės kainų ribos.

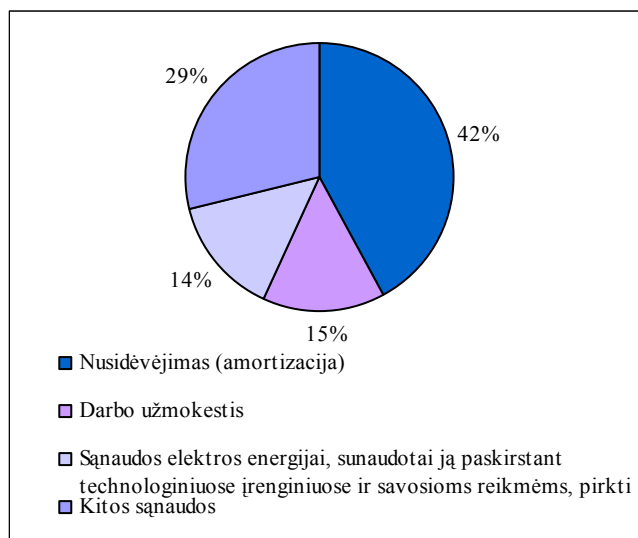
2.2. Kokią įtaką nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų augimas dėl turto vertės padidėjimo turėjo perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutinėms kainų riboms

Sąnaudos turi tiesioginę įtaką elektros kainų nustatymui. Vienas iš elektros energijos kainos tikslų, nurodytų Metodikoje – mažiausios sąnaudos, t. y. kainos turi skatinti elektros energetikos įmones teikti paslaugas vartotojams mažiausiais kaštais.

Metodikoje nurodyta, kad viršutinės kainų ribos nustatomos trejiems metams, sudarant galimybę įmonėms per tą laiką **mažinti sąnaudas ir gauti daugiau pelno**.

Dėl turto vertės padidėjimo per audituojamą laikotarpį labiausiai didėjo įmonių nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudos.

5 pav. AB „Rytų skirstomieji tinklai“ sąnaudų pasiskirstymas 2007 m.

Šaltinis – sąnaudų pasiskirstymas paskaičiuotas pagal AB „Rytų skirstomieji tinklai“ Elektros energijos skirstymo ir tiekimo visuomeninio tiekėjo veiklą pelno (nuostolio) ataskaitos bei nepriklausomo auditoriaus išvadą dėl licencijuojamų veiklų sąnaudų už 2007 m.

Kaip matyti 5 pav., didžiausią sąnaudų dalį, t. y. apie 40 proc., sudaro nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudos.

Audito metu palyginome, kaip keitėsi šios sąnaudos elektros energijos perdavimo ir skirstomųjų tinklų įmonėms perkainojus turta (5 lentelė).

5 lentelė. Nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų dalis (iš visų sąnaudų) perdavimo ir skirstymo veikloje

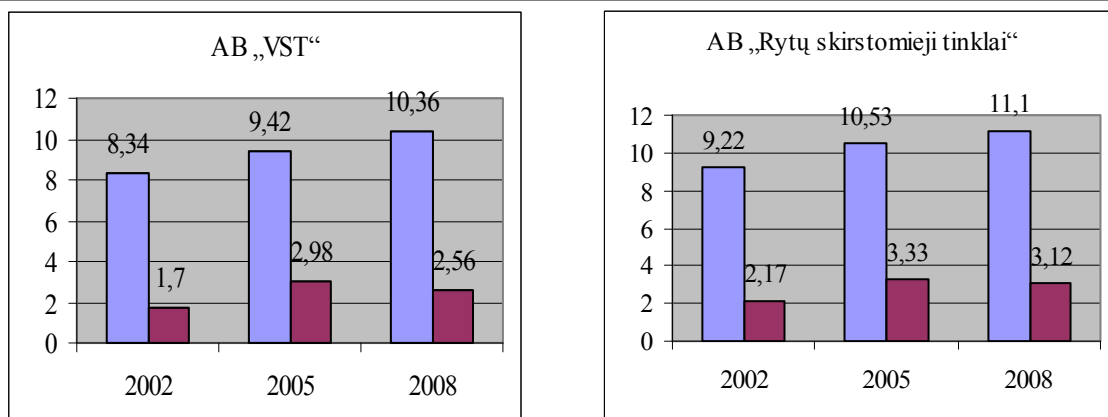
Elektros įmonė	Metai	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	Pokytis, lyginant 2007 m. su 2003 m., proc.
	Rodiklis						
AB „Rytų skirstomieji tinklai“	Sąnaudos iš viso (tūkst. Lt):	290 665	426 808	400 278	415 153	415 066	43
	iš jų nusidėvėjimo (amortizacijos) (tūkst. Lt)	72 867	80 633	167 364	167 590	175 330	141
	Nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų dalis visose sąnaudose, proc.	25	19	42	40	42	
	Kitos sąnaudos (tūkst. Lt)	217 798	346 175	232 914	247 563	239 736	10
AB „VST“	Sąnaudos iš viso (tūkst. Lt):	299 968	336 950	431 519	464 583	501 612	67
	iš jų nusidėvėjimo (amortizacijos) (tūkst. Lt)	60 504	157 600	212 095	217 999	284 476	370
	Nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų dalis visose sąnaudose, proc.	20	47	49	47	57	
	Kitos sąnaudos (tūkst. Lt)	239 464	179 350	219 424	246 584	217 136	-9
AB „Lietuvos energija“	Sąnaudos iš viso (tūkst. Lt):	150 036	143 696	232 341	233 999	229 049	53
	iš jų nusidėvėjimo (amortizacijos) (tūkst. Lt)	47 274	46 542	132 443	134 667	119 241	152
	Nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų dalis visose sąnaudose, proc.	31	32	57	58	52	
	Kitos sąnaudos (tūkst. Lt)	102 762	97 154	99 898	99 332	109 808	7

Šaltinis – AB „Rytų skirstomieji tinklai“, AB „Lietuvos energija“ ir Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2003–2007 m. duomenys

Kaip matyti iš lentelės duomenų, lyginant 2007 m. su 2003 m., AB „Rytų skirstomieji tinklai“ nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudos padidėjo 141 proc., AB „Lietuvos energija“ – 152,3 proc., o AB „VST“ – 370 proc. AB „Rytų skirstomieji tinklai“ 2003 m. nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudos visose sąnaudose sudarė 25 proc. visų sąnaudų, AB „VST“ – 20 proc., AB „Lietuvos energija“ – 32 proc., o 2007 m. jų dalis padidėjo: AB „Rytų skirstomieji tinklai“ – iki 42 proc., AB „VST“ – 57 proc., o AB „Lietuvos energija“ – 52 proc.

Audito metu apskaičiavome, kokią skirstymo paslaugos viršutinės kainos ribos dalį sudaro nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudos. 2002 m. šios sąnaudos AB „VST“ sudarė 20 proc., o AB „Rytų skirstomieji tinklai“ – 24 proc. Įmonėms perkainojus turtą, 2005 m. abiejose įmonėse jos jau sudarė 32 proc. visos skirstymo paslaugos viršutinės kainos ribos.

6 pav. Nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų dalis skirstymo paslaugos (žemos įtampos) viršutinėje kainos riboje, ct/kWh

■ Skirstymo paslaugos viršutinė kainos riba.

■ Nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų dalis, skirstymo paslaugos viršutinėje kainos riboje.

Šaltinis – Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos duomenys

Dėl turto perkainojimo skirstymo paslaugos viršutinėje kainos riboje apie 10 proc. išaugusios nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudos viršutinę kainos ribą padidino apie 13 proc.

2004–2007 m. laikotarpiu Komisija, tvirtindama perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutinę kainos ribą, pelno normą skaičiavo nuo neperkainoto turto vertės, tačiau nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudas pripažino jau nuo perkainotos turto vertės. Komisija, nors ir matydama dėl turto perkainojimo išaugusias nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudas, jas pripažino pagrįstomis, nes jos skirtos įmonių turtui atstatyti.

2.3. Ar įmonių sukauptos nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudos buvo naudojamos turtui atstatyti

Nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų paskirtis yra atstatyti prarastą turto vertę jam fiziškai ir morališkai nusidėvėjus, todėl įmonių nusidėvėjimo sąnaudos turėtų atitikti tikrąją vertę įvertintam turtui atstatyti reikalingas lėšas. Įmonės 2003–2007 m. laikotarpiu turtui atstatyti skirtas lėšas naudojo gana nevienodai (6 lentelė).

6 lentelė. Nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų palyginimas su atliktomis investicijomis (mln. Lt)

	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	Iš viso
AB „VST“						
Investicijos	105,9	27,3	130	139,7	140	542,9
Nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudos	60,5	157,6	212,1	218,0	284,5	932,7
Investicijų ir nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų skirtumas	45,4	-130,3	-82,1	-78,3	-144,5	-389,8
AB „Rytų skirstomieji tinklai“						

Investicijos	118	133,2	158,1	201,1	265,2	875,6
Nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudos	72,9	80,6	167,4	167,6	175,3	663,8
Investicijų ir nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų skirtumas	45,1	52,6	-9,3	33,5	89,9	211,8
AB „Lietuvos energija“						
Investicijos	149	145	129	156	152	731
Nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudos	47,3	46,5	132,4	134,7	119,2	480,1
Investicijų ir nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų skirtumas	101,7	98,5	-3,4	21,3	32,8	250,9

Šaltinis – Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos duomenys

- Per penkerių metų laikotarpį AB „VST“ investicijoms panaudojo tik 58 proc. sukauptų nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų.

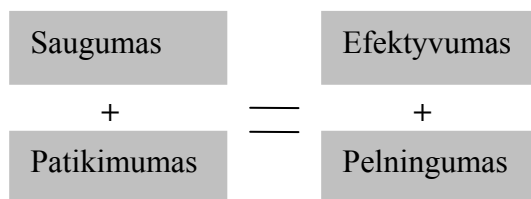
Sukauptas nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudas įmonės turėtų investuoti, kad būtų atstatyta turto vertė. Per 2004–2007 m. laikotarpį AB „VST“ investavo tik pusę sukauptų nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų, o tai rodo, kad įmonė padidino savo apyvartines lėšas ir panaudojo jas kitoms reikmėms. Mūsų nuomone, yra rizika, kad ilginiui neatstatytas ir nusidėvėjęs turtas gali pareikalauti daugiau investicijų, o tai turės įtakos elektros energijos kainai.

Mūsų ir Komisijos specialistų nuomone, jeigu licencijuojamoje veikloje naudojamam turtui atstatyti reikalingos mažesnės lėšos, negu sukaupta nusidėvėjimo sąnaudų, tada šis nusidėvėjimo sąnaudų skirtumas neturėtų būti įtraukiamas į viršutinę kainos ribą ir apmokamas elektros vartotojų.

- AB „Rytų skirstomieji tinklai“ ir AB „Lietuvos energija“ panaudojo atitinkamai 32 proc. ir 52 proc. daugiau, negu buvo sukaupta nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų.

Audito metu Komisija atliko AB „Rytų skirstomieji tinklai“ ir AB „VST“ 2007 m. investicijų efektyvumo tyrimą, kurio metu palygino, kokiomis kainomis AB „VST“ ir AB „Rytų skirstomieji tinklai“ perka tą patį kiekį įrenginių ir tos pačios specifikacijos medžiagų, pagal kokius įkainius atlieka darbus. Komisija mums pateikė šio tyrimo preliminarias išvadas, kuriose teigiama, kad AB „Rytų skirstomieji tinklai“ ir AB „VST“ įsigytų ir pagal techninius parametrus iš esmės analogiškų įrenginių bei medžiagų kainos labai skiriasi, daugumą lygintų įrenginių AB „Rytų skirstomieji tinklai“ įsigijo 30–45 proc. brangiau nei AB „VST“, o kai kurių analizuotų įrenginių įsigijimo kainos AB „Rytų skirstomieji tinklai“ yra didesnės daugiau nei du kartus. Taip pat Komisija, analizuodama AB „Rytų skirstomieji tinklai“ ir AB „VST“ panašiuose objektuose atliktų darbų specifikacijas ir įkainius, pastebėjo, kad daugelis darbų AB „Rytų skirstomieji tinklai“ objektuose yra atliekami dvigubai brangiau nei AB „VST“. Tokių kainų skirtumo priežastys gali būti konkreitiems objektams būdingų atskirų darbų specifika ar specialūs inžineriniai sprendimai.

Vadovaujantis Elektros energetikos įstatymu, Komisijai nustatant elektros energijos kainų viršutines ribas, svarbu įvertinti sąnaudas ir normatyvinį pelną, išlaikant pusiausvyrą tarp saugaus ir patikimo įmonės darbo, kartu užtikrinant efektyvią ir pelningą veiklą.

AB „VST“ investuoja beveik du kartus mažiau negu AB „Rytų skirstomieji tinklai“. Komisija, vertindama įmonių investicijas, nors ir žinodama, kaip skirtingai perdavimo ir skirstomųjų tinklų įmonės jas vykdo, pripažindavo pagrįstomis visas įmonių vykdomas investicijas.

3. Kitų sąnaudų įtaka perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų viršutinėms riboms

Kaip minėjome 2.2. skyriuje, įmonėse vien tik nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudos sudaro apie 40 proc. visų sąnaudų, o visos kitos sąnaudos – apie 60 proc. 2003–2007 m. laikotarpiu visos kitos sąnaudos AB „Rytų skirstomieji tinklai“ padidėjo 10 proc., AB „Lietuvos energija“ – 7 proc., o AB „VST“ netgi sumažėjo 9 proc. Didžiausią dalį kitų sąnaudų sudaro sąnaudos darbo užmokesčiui (apie 15 proc.) ir elektros energijai, sunaudotai ją paskirstant technologiniuose įrenginiuose ir savoms reikmėms, pirkti (apie 14 proc.):

- Sąnaudos elektros energijai, sunaudotai ją paskirstant technologiniuose įrenginiuose ir savosioms reikmėms, pirkti AB „Rytų skirstomieji tinklai“ didėjo 2 proc., o AB „VST“ sumažėjo 4 proc.
- Darbo užmokesčio sąnaudos AB „Rytų skirstomieji tinklai“ didėjo 32 proc., o AB „VST“ sumažėjo 22 proc.

Visos likusios sąnaudos įmonėse sudaro apie 30 proc. Audito metu, panagrinėję šių sąnaudų pokyčius, ataskaitoje pateikiame kai kurių sąnaudų įtaką elektros energijos skirstymo ir perdavimo paslaugos viršutinei ribai.

3.1. Ar pagrįstai į skirstymo paslaugų viršutinę kainų ribą įskaičiuojamos palūkanų sąnaudos

Vadovaujantis Elektros energetikos įstatymo 43 str. 3 d. 2 p., nustatant viršutines perdavimo, skirstymo ir visuomeninio tiekimo paslaugų kainų ribas **užtikrinamas paslaugos**

teikėjo licencijuojamai veiklai vykdyti rinkos sąlygomis skolinto kapitalo kaupimo ir naudojimo išlaidų padengimas, neatsižvelgiant į paslaugos teikėjo kapitalo struktūrą ir kaupimo būdą. Paslaugos teikėjo kapitalo struktūra, nuosavas ir skolintas kapitalas, jų kaupimo ir naudojimo sąlygos nustatomi ir apskaičiuojami pagal paslaugos teikėjo finansinę atskaitomybę bei paslaugos teikėjo pateiktas kapitalo struktūros pokyčio prognozes.

Pagal Metodikos 84.8. p., palūkanos ir kitos finansinės veiklos sąnaudos skaičiuojamos, įvertinus tai, kokia bus išmokama palūkanų ir įmokų už paskolų garantijas suma bei kokios kitos paslaugos teikėjo licencijuojamoje veikloje patiriamos finansinės veiklos sąnaudos.

AB „Rytų skirstomieji tinklai“, skaičiuodama viršutinę kainų ribą 2005–2007 m., įvertino tai, kad 2006 ir 2007 metais bendrovės investicijos bus 200 mln. Lt., t. y. 40 mln. Lt didesnės nei sukauptos nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudos, todėl finansinės skolos 2007 m. pabaigoje išaugs iki 255 mln. Lt, kartu ir mokamos palūkanos – iki 9,4 mln. Lt.

Audito metu palyginome palūkanas, kurios buvo įskaičiuotos į viršutinę kainų ribą, su tomis, kurias faktiškai sumokėjo bendrovė.

7 lentelė. AB „Rytų skirstomieji tinklai“ skirstymo paslaugos planuotos ir faktiškai sumokėtos palūkanos ir kitos finansinės sąnaudos per 2005–2007 m. laikotarpį (tūkst. Lt).

	2005 m.	2006 m.	2007 m.
Planuotos, skaičiuojant viršutinę ribą	7,170	7,970	9,570
Faktiškai patirtos	3,834	3,990	5,661
Skirtumas	3,336	3,980	3,909

Šaltinis – AB „Rytų skirstomieji tinklai“ viršutinių kainų ribų skaičiavimo 2005–2007 m. ir finansinių atskaitomybių duomenys

Kaip matyti 7 lentelėje, planuotos palūkanos ir kitos finansinės sąnaudos, skaičiuojant viršutinę kainų ribą, buvo beveik dvigubai didesnės negu faktiškai patirtos.

Apskaičiavome, kokią įtaką skirstymo paslaugos viršutinei kainų ribai daro šios prognozuojamos palūkanos ir kitos finansinės sąnaudos: viršutinė kainų riba sumažėtų 0,1–0,11 ct/kWh, o jeigu konkreti kaina būtų pasiekusi viršutinę ribą, tai papildomai vartotojams būtų kainavę:

2005 m. – 3,601 mln. Lt;

2006 m. – 3,961 mln. Lt;

2007 m. – 3,961 mln. Lt.

Skaičiuojant viršutines kainų ribas 2005–2007 m. periodui, buvo įskaičiuotos didesnės palūkanos negu faktiškai patirtos ir taip pakelta elektros energijos skirstymo paslaugos viršutinė kainos riba.

Pastebėjome, kad Komisija pripažįsta įmonių skaičiavimus ir prognozes, ne visada išsamiai išanalizavusi ir įsitikinusi, ar įmonių paskolos paimtos licencijuojamai veiklai vykdyti.

Pavyzdys

AB „VST“ 2004 m. finansinės atskaitomybės aiškinamajame rašte pažymėta, kad bendrovės įstatinis kapitalas 2004 m. gruodžio 31 d. buvo 3 718 tūkst. Lt (2003 m. gruodžio 31 d. – 405 262 tūkst. Lt). Įstatinį kapitalą sudarė 3 717 998 paprastųjų vardinių akcijų, kurių kiekvienos nominali vertė lygi 1 Lt. (2003 m. gruodžio 31 d. – 405 261 782 paprastųjų vardinių akcijų, kurių kiekvienos nominali vertė lygi 1 Lt.). Visos akcijos buvo pilnai apmokėtos.

2004 m. birželio mėn. bendrovė sumažino paprastųjų vardinių akcijų skaičių nuo 405 261 782 iki 3 717 998 bei padidino vienos akcijos nominalią vertę nuo 1 Lt iki 109 Lt. Todėl bendrovės 405 262 tūkst. Lt nominalios vertės įstatinis kapitalas nepasikeitė.

2004 m. gruodžio mėn. bendrovė sumažino 3 717 998 paprastųjų vardinių akcijų nominalią vertę nuo 109 Lt iki 1 Lt, tuo pačiu sumažindama įstatinio kapitalo sumą nuo 405 262 tūkst. Lt iki 3 718 tūkst. Lt. Susidariusį 401 544 tūkst. Lt skirtumą buvo nuspręsta išmokėti bendrovės akcininkams proporcingai tuo metu jų turėtų akcijų skaičiui. Šios bendrovės išsipareigojimo pagrindiniam jos akcininkui – UAB „NDX energija“ – suma sudarė 389 828 tūkst. Lt ir šis išsipareigojimas buvo įvykdytas perimant iš UAB „NDX energija“ šiai įmonei anksčiau bankų suteiktą paskolą.

AB „VST“ perėmė iš UAB „NDX energija“ šiai įmonei anksčiau bankų suteiktą paskolą, tačiau Komisijai nepateikė jokių dokumentų, įrodančių, kad palūkanos už šią paskolą neįskačiuotos į pradinį pajamų lygį. Komisijos atsakingų darbuotojų teigimu, AB „VST“ apie tai tik žodžiu informavo Komisiją. Audito metu Komisija mums nepateikė įrodymų, kad minėtos palūkanos tikrai nebuvo įskačiuotos. Pastebėjome, kad Komisija neįsitikina duomenų teisingumu ir nenagrinėja įmonių pirminių dokumentų, todėl yra rizika, kad šios sąnaudos buvo įskačiuotos į 2005–2007 m. viršutinę kainos ribą ir taip nepagrįstai galėjo būti padidinta viršutinė elektros kainos riba.

Nors palūkanų dalis elektros kainoje sudaro ir labai mažą dalį, tačiau tai, kad paimtos paskolos gali būti skirtos ne licencijuojamai veiklai vykdyti, kelia abejonių dėl įmonės pateiktų palūkanų sąnaudų skaičiavimo teisingumo ir prognozių tikrumo.

Metodikoje nėra aiškiai įvardyta, kad į viršutines kainų ribas įskačiuojamos palūkanos tik tų paskolų, kurios paimtos licencijuojamai veiklai vykdyti, todėl yra rizika, kad į viršutines kainų ribas gali būti įskačiuojamos ir palūkanos tų paskolų, kurios paimtos nelicencijuojamai veiklai vykdyti.

3.2. Ar elektros energijos vartotojai turi mokėti už įmonių patiriamas reprezentacines sąnaudas

Pelno mokesčio įstatymo¹⁴ 22 str. 2 d. nurodyta, kad reprezentacinės sąnaudos – vieneto lėšos, kurias jis skiria naujiems verslo ryšiams su kitais vienetais arba fiziniais asmenimis, išskyrus vieneto darbuotojus, akcininkus, savininkus bei kontroliuojamuosius ar kontroliuojančius vienetus ar kontroliuojančius nuolatinius gyventojus, užmegzti arba esamiems pagerinti. Reprezentacinės

¹⁴ Pelno mokesčio įstatymas, 2001-12-20 Nr. IX-675.

sąnaudos patiriamos konkrečių asmenų naudai. AB „Rytų skirstomieji tinklai“, AB „VST“ ir AB „Lietuvos energija“ per penkerius metus reprezentacinių sąnaudų patyrė 1,9 mln. Lt (8 lentelė).

8 lentelė. Reprezentacinės sąnaudos įmonėse 2003–2007 m., tūkst. Lt

	AB „Rytų skirstomieji tinklai“	AB „VST“	AB „Lietuvos energija“
2003 m.	86	86	89
2004 m.	102	113	107
2005 m.	169	137	142
2006 m.	182	91	146
2007 m.	192	110	145
Iš viso:	731	537	629

Šaltinis – AB „Rytų skirstomieji tinklai“ ir AB „Lietuvos energija“ finansinės atskaitomybės ir Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos duomenys

Pagal Pelno mokesčio įstatymo 22 str. 3 d., iš pajamų gali būti atskaitoma ne daugiau kaip 75 procentai reprezentacinių sąnaudų. Įmonės šios sumos neviršijo ir šias lėšas gali naudoti savo nuožiūra. Tačiau visos šios sąnaudos buvo įskaičiuotos nustatant elektros energijos kainos viršutinę ribą.

Audito metu išnagrinėję, kokios išlaidos sudaro reprezentacines sąnaudas AB „Rytų skirstomieji tinklai“, nustatėme, kad šias sąnaudas daugiausia sudaro verslo dovanos, verslo ar dalykiniai pietūs ir kt.

Kaip mus informavo Komisijos Dujų skyriaus darbuotojai, tokios reprezentacinės sąnaudos neįskaičiuojamos į dujų viršutinę kainos ribą, kitaip negu skaičiuojant elektros energijos kainų viršutinę ribą.

Komisijos Elektros skyriaus darbuotojai aiškino, kad šios sąnaudos yra reguliuojamos perskaičiuojant ribą kiekvienais metais nustatant efektyvumo koeficientą. Jų nuomone, šios sąnaudos rodo, kad efektyvumo koeficientas buvo nustatytas per mažas.

Reprezentacines sąnaudas kiekviena įmonė gali naudoti savo nuožiūra, tačiau įmonėms, veikiančioms natūralios monopolijos sąlygomis, reprezentacinės sąnaudos, mūsų nuomone, neturėtų būti įskaičiuojamos į elektros energijos viršutinę kainos ribą, o vartotojai neturėtų mokėti už šias įmonių išlaidas.

3.3. Ar pagrįstai prognozuojamos sąnaudos, nustatant perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutinę kainų ribas

Nustatant viršutinę kainų ribą, įmonės, planuodamos pradinį trejų metų pajamų lygį, prognozuoja ateinančių trejų metų sąnaudas. Elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų ir jų viršutinių ribų nustatymo metodikos 83 p. teigiama, kad pateikiami ataskaitinių metų ir planuojamo 3 metų laikotarpio duomenys apie elektros perdavimo ir skirstymo paslaugų sąnaudas,

tačiau metodikoje nenurodyta, kokio ataskaitinio laikotarpio duomenimis įmonės vadovaujasi, prognozuodamos sąnaudas viršutinių kainų ribų skaičiavimui. Todėl įmonės pačios gali nuspręsti, kurio laikotarpio duomenys turėtų būti naudojami, nustatant prognozuojamus dydžius ateinančiam 3 metų laikotarpiui.

Audito metu palyginę skirstymo paslaugos sąnaudų planuojamus dydžius su faktiškai patiriamomis sąnaudomis įmonėse 2005–2006 m. laikotarpiu, nustatėme didžiausius skirtumus tarp prognozuojamų ir faktiškai patiriamų sąnaudų (9 lentelė).

9 lentelė. AB „VST“ ir AB „Rytų skirstomieji tinklai“ prognozuojamų ir faktinių sąnaudų palyginimas (proc. > (mažesnės negu prognozuotos) arba < (didesnės negu prognozuotos))

AB „VST“		AB „Rytų skirstomieji tinklai“	
Įvairios rinkliavos	> 98 proc.	Transporto paslaugos	< 4508 proc.
Įrenginių nuomos sąnaudos	> 91 proc.;	Turto aptarnavimo paslaugos	< 552 proc. ;
Mokslo ir tiriamųjų darbų sąnaudos	> 90 proc.;	Remontai rangos būdu	< 186 proc.;
Inventorizavimo sąnaudos	> 98 proc.;	Ekspluatacinės sąnaudos	> 65 proc.
Ekspluatacinės sąnaudos	> 56 proc.	Komunalinės paslaugos	> 70 proc.

Šaltinis – Įmonių viršutinių kainų ribų skaičiavimų ir Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos duomenys

Pagal Metodikos 34 ir 59 p., Komisija, remdamasi perdavimo ir skirstomųjų tinklų operatoriaus pateiktų planuojamų trejų metų elektros energijos būtinų sąnaudų ir pelno analize, taip pat lygindama su gerą praktinį pavyzdį turinčių palyginamų arba analogiškų įmonių duomenimis, nustato vidutines planuojamas būtinas elektros energijos perdavimo ir skirstymo pajamas trejiems metams į priekį, t. y. pradinį planuojamų elektros energijos perdavimo ir skirstymo pajamų lygį kiekvieniems metams.

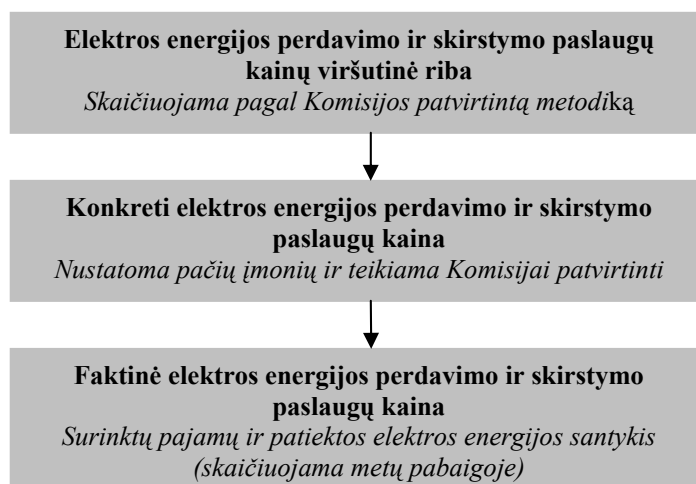
Audito metu pastebėjome, kad Komisijos Elektros skyrius, nors ir atlieka įmonių pateiktų sąnaudų analizę, tačiau išvadas pateikia atsižvelgdamas tik į pačių įmonių pateiktus skaičiavimus ir argumentus.

Mūsų nuomone, labai netikslus sąnaudų prognozavimas, kai atsiranda didelis skirtumas tarp prognozuojamų ir faktinių sąnaudų, didina arba mažina viršutinę kainos ribą. Prognozuojant sąnaudas, Komisija turėtų atkreipti dėmesį, kaip įmonės prognozuoja atskiras sąnaudų grupes, siekiant ateityje išvengti didelių prognozuojamų ir faktinių sąnaudų skirtumų.

4. Konkrečių perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų nustatymas

Komisijai nustačius ir patvirtinus elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų viršutines ribas, perdavimo ir skirstymo paslaugų įmonės, kurios vykdo perdavimo, skirstymo ir tiekimo veiklas, konkrečias kainas vartotojams nustato pačios. Šios įmonės turi teisę savarankiškai

keisti kainas per trejų metų laikotarpį, tačiau neviršyti Komisijos nustatytos viršutinės ribos. Metų pabaigoje perdavimo ir skirstomųjų tinklų įmonės suskaičiuoja faktinę elektros energijos kainą.

Nustatydamos konkrečias kainas vartotojams, perdavimo ir skirstymo tinklų įmonės turi teisę diferencijuoti jas pagal tarifų rūšis. Elektros energetikos įstatyme¹⁵ ir Metodikoje¹⁶ nurodyta, kad perdavimo ir skirstymo paslaugų kainos gali būti diferencijuojamos:

- elektros energijos perdavimo paslaugos kaina, išskyrus viešuosius interesus atitinkančių paslaugų kainos dalį, gali būti diferencijuojama į elektros energijos ir galios dedamąsias;
- skirstymo paslaugos kaina ir visuomeninė elektros energijos kaina gali būti diferencijuojamos į tarifų rūšis pagal vartotojų kategorijas ar grupes, elektros energijos vartojimo laiką, sunaudotos elektros energijos kiekį, nustatytą galią, taip pat pagal kitus paslaugos teikėjo pasirinktus objektyvius požymius, kurie sudarytų galimybę nustatant skirtingas tarifų rūšis siekti didesnio veiklos efektyvumo.
- nustatant bei diferencijuojant kainas ir tarifus, draudžiama diskriminuoti vartotojus.

Įmonių nustatomos konkrečios elektros energijos kainos (tarifai) ir jų nustatymo procesas yra ne mažiau svarbūs nei Komisijos patvirtinama viršutinė elektros energijos kainos riba. Kaip ir koku būdu įmonės apskaičiuoja konkrečias kainas ypač aktualu vartotojams, nes konkreči elektros energijos kaina yra kaina, kurią jie moka atsiskaitydami už sunaudotą elektros energijos kiekį. Pagal šiuo metu galiojantį elektros energijos kainų nustatymo reglamentavimą, konkrečių kainų nustatymo klausimai palikti spręsti pačioms įmonėms. Teisės aktuose nėra reikalavimo perdavimo ir skirstymo paslaugų įmonėms parengti ir patvirtinti metodikas ar tvarkas, kurių pagrindu būtų galima objektyviai apskaičiuoti konkrečią kainą vartotojams.

¹⁵ Elektros energetikos įstatymo pakeitimo įstatymas, 44 str. 3 p.

Pastebėjimas

Gamtinių dujų sektoriuje, panašiai kaip ir elektros sektoriuje, Komisija nustato reguliuojamas gamtinių dujų viršutines kainų ribas, tačiau Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2008-08-08 nutarimu Nr. 03-106 patvirtintoje Gamtinių dujų perdavimo ir skirstymo kainų viršutinių ribų skaičiavimo metodikoje nurodyta, kad konkrečios dujų kainos skaičiuojamos pagal dujų perdavimo ir skirstymo kainų nustatymo metodikas. Šias metodikas parengia ir kartu su kainų skaičiavimais Komisijai patvirtinti pateikia dujų įmonės.

Audito metu nagrinėjome, kaip nustatoma konkreti elektros energijos perdavimo kaina AB „Lietuvos energija“ bei skirstymo paslaugos kaina ir visuomeninė elektros energijos kaina AB „Rytų skirstomieji tinklai“.

AB „Lietuvos energija“ konkreti elektros energijos perdavimo kaina tvirtinama valdybos posėdyje. Bendrovės valdyba, atsižvelgdama į Komisijos nustatytą perdavimo paslaugos kainos viršutinę ribą ir patvirtintą rezervinės galios kainą, tvirtina elektros energijos perdavimo kainą. Kaip aiškino AB „Lietuvos energija“ darbuotojai, elektros energijos perdavimo kaina, kuria vartotojai atsiskaito už jiems perduodamą elektros energijos kiekį, nustatoma vadovaujantis parengtais bendrovės veiklos finansiniais planais, kuriuose nurodomas per ateinantį laikotarpį numatomas perduoti elektros energijos kiekis, planuojamos patirti sąnaudos, gautinos pajamos, pelnas ir kiti rodikliai.

AB „Lietuvos energija“ finansiniai rodikliai kitiems metams planuojami, atsižvelgiant į praėjusių metų faktinius ir einamųjų metų laukiamus rezultatus (10 lentelė). Planai yra tikslinami pasibaigus metams ir įvertinus faktinius duomenis.

10 lentelė. AB „Lietuvos energija“ pajamų ir sąnaudų 2008 m. plano projektas

	2006 m. ataskaita	2007 m. laukiamas	2008 m. plano projektas
Bendrovės perduota elektros energija šalies poreikiams, tūkst. kWh	9422296	9661427	9971961
Sąnaudos, tūkst. Lt	325285	342732	735385
Pajamos, tūkst. Lt	343779	351268	750884
Veiklos pelnas, tūkst. Lt	13853	4270	10633

Šaltinis – AB „Lietuvos energija“ pajamų ir sąnaudų 2008 m. plano projektas

AB „Lietuvos energija“ dėl konkrečios perdavimo paslaugos kainos dydžio sprendžiama valdybos posėdyje, atsižvelgiant į bendrovės finansinius planus ir Komisijos patvirtintą viršutinę kainos ribą.

AB „Rytų skirstomieji tinklai“, kaip ir AB „Lietuvos energija“, konkrečias kainas vartotojams nustato valdybos posėdyje, kuriame patvirtinamos Elektros energijos kainos ir tarifai bei jų taikymo tvarka. Šioje tvarkoje nustatomi visuomeniniai elektros energijos tarifai, elektros energijos skirstymo paslaugos kainos bei jų taikymo tvarka elektros energijos vartotojams.

Skirstomųjų tinklų įmonės, kaip ir perdavimo tinklų įmonė, turi teisę kasmet keisti elektros energijos kainas vartotojams. Tačiau kaip ir kokiais principais vadovaujantis AB „Rytų skirstomieji

¹⁶ Elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų ir jų viršutinių ribų nustatymo metodika, 79 p.

tinklai“ turėtų padidinti ar sumažinti elektros energijos kainas ir tarifus, nėra nustatyta. Įmonė konkrečius tarifus vartotojams nustato, atsižvelgdama į gamybos ir perdavimo paslaugų kainų pasikeitimus, tačiau kaina dar atitinkamai pakoreguojama bendrovės nuožiūra, t. y. tarifas apvalinamas (11 lentelė).

11 lentelė. AB „Rytų skirstomieji tinklai“ elektros energijos kainos nustatymas 2007 m., ct/kWh

Elektros energijos kaina	2006	2007	Pasikeitimas, ct/kWh	Pastabos
Gamybos kaina	8,48	9,98	1,5	Bendras padidėjimas 1,61 ct/kWh, tačiau tarifai didinami 1,7 ct/kWh (Bendrovės teigimu, taip iš dalies kompensuojant jos sąnaudas).
Perdavimo kaina	3,47	3,58	0,11	

Šaltinis – AB „Rytų skirstomieji tinklai“ 2007-11-29 valdybos posėdžio protokolas Nr. 13

AB „Rytų skirstomieji tinklai“, kaip ir AB „Lietuvos energija“, pagrindinį sprendimą dėl konkretaus tarifo dydžio priima valdybos posėdyje.

Audito metu pastebėjome, kad valdybos patvirtintos konkrečios kainos vartotojams kartais nustatomos nenurodant objektyvių kainos pasikeitimą lemiančių priežasčių.

Pavyzdys

1. Nustatant AB „Rytų skirstomieji tinklai“ elektros energijos kainas ir tarifus 2008 m. valdybos posėdyje (2007-11-08), atsižvelgiant į tai, kad didėja elektros energijos gamybos kaina (1,74 ct/kWh) ir elektros perdavimo kaina (0,3 ct/kWh), taip pat didėja pirktos elektros energijos kaštai technologinėms skirstymo sąnaudoms padengti, galutinius tarifus vartotojams nuspręsta didinti vidutiniškai 2,26 ct/kWh. Tiek žemos, tiek vidutinės įtampos I grupės vartotojams (gyventojams) visi tarifai vienodai didinami prie dabartinių pridėdant po 3 ct/kWh su PVM.

Tačiau po trijų savaičių valdybos posėdyje (2007-11-29 protokolas Nr. 13) nuspręsta nedidinti elektros energijos kainos I grupės vartotojams ir palikti galiojusią 2007 m., nenurodant motyvų.

2. Nustatant AB „Lietuvos energija“ elektros energijos perdavimo kainą 2008 m. valdybos posėdyje (2007-10-26) buvo priimtas sprendimas padidinti elektros energijos perdavimo kainą 0,2 ct/kWh iki 2,6 ct/kWh, kai visa perdavimo kaina, įskaitant rezervinės galios kainą, sudarytų 3,88 ct/kWh. Tačiau po mėnesio (2007-11-29) taip pat valdybos posėdyje buvo nuspręsta perdavimo paslaugos kainos nedidinti, palikti tokią pat, t.y. 2,4 ct/kWh, o visa perdavimo kaina – 3,68 ct/kWh.

2008 m. Komisijos nustatyta perdavimo kainos viršutinė riba 4,08 ct/kWh.

Šiuo metu galiojančiuose teisės aktuose nėra reikalavimo, kad nustatydamos konkrečias kainas vartotojams, įmonės vadovautųsi specialiomis metodikomis ar tvarkomis, tačiau esant aukštomis viršutinėm kainų riboms, yra tikimybė, kad įmonės gali nustatyti ekonomiškai nepagrįstas konkrečias kainas vartotojams.

4.1. Ar dėl įmonių pasirinktų elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų konkrečių kainų diferencijavimo būdų vartotojai nemoka daugiau

Elektros energijos kainų diferenciacija¹⁷ – tai elektros energijos tarifų nustatymas pagal vartotojų grupes, energijos suvartojimo laiką, įtampos lygius, sunaudotos elektros energijos kieki, galią ir kitus požymius. Kaip minėta, diferencijuoti elektros energijos perdavimo, skirstymo

paslaugų ir visuomeninę elektros energijos kainą turi teisę tiek perdavimo, tiek skirstomųjų tinklų įmonės. Pagal Metodikos 81 p., perdavimo ir skirstomųjų tinklų įmonės nustatytus kainų diferencijavimo principus ir skaičiavimus pateikia Komisijai kartu su prašymu dėl kainų bei tarifų paskelbimo.

Diferencijuodama elektros energijos perdavimo kainą, AB „Lietuvos energija“ vadovaujasi valdybos¹⁸ patvirtintais Elektros energijos perdavimo paslaugos kainos diferencijavimo principais, kurie per 2004–2007 m. laikotarpį nesikeitė. Perdavimo tinklų operatoriaus paslaugos kaina vartotojams diferencijuojama į:

1. Galios dedamąją, Lt/kW per mėnesį;
2. Energijos dedamąją, ct/kWh.

Kiekvienų metų pabaigoje AB „Lietuvos energija“ suskaičiuoja faktinę elektros energijos perdavimo kainą (už elektros energijos perdavimą surinktų pajamų ir perduoto elektros energijos kiekio santykis).

Pažymėtina, kad metų pabaigoje suskaičiuota faktinė elektros energijos perdavimo kaina per audituojamą laikotarpį skyrėsi nuo valdybos posėdyje patvirtintos kainos. AB „Lietuvos energija“ darbuotojų teigimu, taip atsitinka dėl taikomų diferencijavimo principų. Kadangi perdavimo paslaugos tarifas diferencijuojamas į energijos ir galios dedamąsias, skirstomųjų tinklų operatoriai ir vartotojai, prijungti tiesiogiai prie perdavimo tinklo, sumoka už maksimalią faktinę savo poreikio valandinę galią, kuri ne visada būna visiškai išnaudojama. Dėl šių priežasčių vidutinis tarifas už elektros energijos perdavimą metų pabaigoje gaunamas didesnis, negu metų pradžioje nustatytos kainos.

12 lentelė. 2004–2007 m. AB „Lietuvos energija“ valdybos nustatytos ir faktinės perdavimo paslaugų kainos, ct/kWh

Perdavimo paslaugos kaina su rezervais				
	2004	2005	2006	2007
Valdybos nustatyta kaina	3,38	3,47	3,47	3,58
Faktinė kaina metų pabaigoje	3,46	3,55	3,59	3,60
Viršutinė perdavimo kainos riba	3,63	3,78	3,7	3,59
Skirtumas tarp faktinės ir valdybos nustatytos kainos	0,08	0,08	0,12	0,02
Perdavimo paslaugos kaina be rezervų				
Valdybos nustatyta kaina	2	2,2	2,2	2,4
Faktinė kaina metų pabaigoje	2,05	2,25	2,26	2,42
Viršutinė perdavimo kainos riba	2,25	2,51	2,43	2,41
Skirtumas tarp faktinės ir valdybos nustatytos kainos	0,05	0,05	0,06	0,02

Šaltinis – AB „Lietuvos energija“ duomenys

¹⁷ Elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų ir jų viršutinių ribų nustatymo metodika, 2 d. 3 p.

¹⁸ AB „Lietuvos energija“ valdybos posėdžio 2002-02-22 nutarimas Nr. 6.

Dėl diferencijavimo principų skiriantis valdybos nustatytoms ir faktinėms metų pabaigoje apskaičiuotoms kainoms, AB „Lietuvos energija“ iš skirstomųjų tinklų įmonių ir vartotojų surenka daugiau pajamų. Nors faktinės kainos 2004–2006 m. neviršijo Komisijos nustatytos viršutinės kainos ribos, tačiau faktiškai skirstymo operatoriai vartotojai, prijungti prie perdavimo tinklo, mokėjo didesnę kainą, negu valdybos patvirtinta. Dėl to bendrovė gavo 28 243,9 tūkst. Lt daugiau pajamų.

13 lentelė. 2004 – 2007 m. AB „Lietuvos energija“ papildomai surinktos pajamos

	2004	2005	2006	2007
Perdavimo ir galios rezervavimo paslaugos Lietuvoje, tūkst. kWh	8630998	8997575	9344760	9757672
Skirtumas tarp faktinės ir valdybos nustatytos kainos, ct/kWh	0,08	0,08	0,12	0,03
Papildomai gautos pajamos, tūkst. Lt	6904,8	7198,1	11213,7	2927,3

Šaltinis – AB „Lietuvos energija“ duomenys

Kaip minėta, pagal Elektros energetikos įstatymą įmonės, nustatydamos konkrečias kainas gyventojams, negali viršyti viršutinės kainų ribos. Tačiau Metodikoje nėra reglamentuota, kaip įmonė turėtų elgtis, jei faktinė metų pabaigoje apskaičiuota kaina viršija valdybos nustatytą konkrečią kainą.

AB „Rytų skirstomieji tinklai“ visuomeninę elektros energijos kainą diferencijuoja pagal pačių pasirinktus diferencijavimo principus. Pagal šiuo metu galiojančią sistemą, skirstomųjų tinklų įmonės, Komisijai pateikdamos skirstymo paslaugos vidutinės ir žemos įtampos tinklais skaičiavimus, pateikia ir aiškinamąjį raštą, kuriame išdėsto pagrindinius kainų nustatymo motyvus. Įmonės pasirinkti diferencijavimo principai nėra reglamentuoti, t. y., skirstomųjų tinklų įmonė nėra patvirtinusi tvarkos ar taisyklių, kuriomis remiantis būtų apskaičiuojamos kainos kiekvienai vartotojų grupei. AB „Rytų skirstomieji tinklai“ galutines elektros energijos kainas diferencijuoja atsižvelgdama į anksčiau galiojusią Komisijos patvirtintą Elektros energijos kainų apskaičiavimo metodiką. Diferencijuodama kainas komerciniams (II ir III grupės) vartotojams, AB „Rytų skirstomieji tinklai“ vadovaujasi Lietuvos energetikos instituto parengta tarpine ataskaita „Naujos struktūros tarifų kūrimas vidutinėje įtampoje“.

4.2. Ar nustatant konkrečias elektros energijos kainas nėra diskriminuojamos atskiros vartotojų grupės

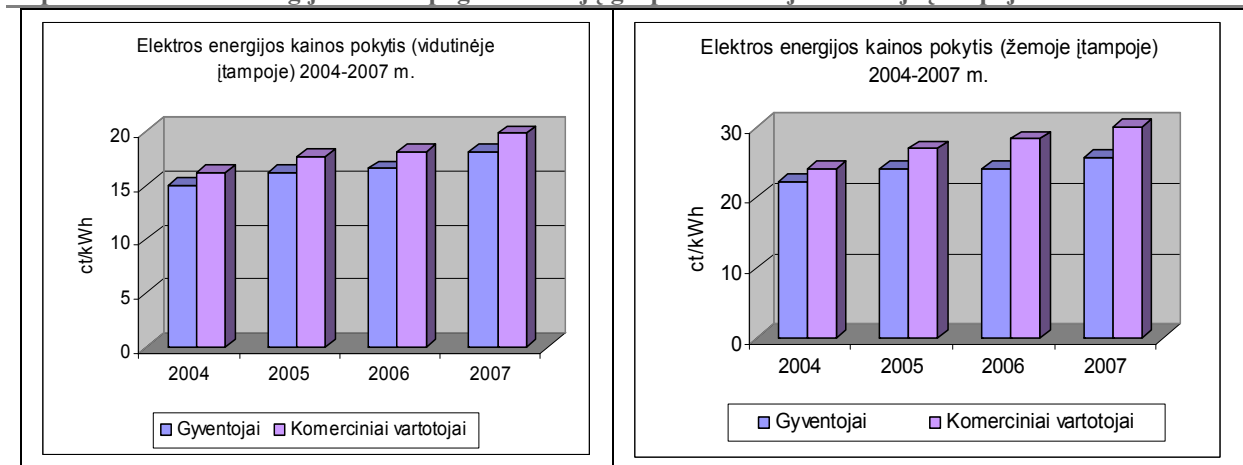
2003-06-26 Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje¹⁹ nurodoma, kad nacionalinės reguliavimo institucijos, vykdydamos joms pavestas funkcijas, turi užtikrinti, kad perdavimo ir paskirstymo tarifai būtų nediskriminaciniai ir atspindintys išlaidas.

Vadovaujantis Elektros energetikos įstatymo 44 straipsniu, paslaugos teikėjo kainas ir tarifus skelbia Komisija, prieš tai patikrinusi, ar nustatant kainas ir tarifus nediskriminuojami vartotojai. Elektros energijos perdavimo paslaugos ir skirstymo paslaugos kainų diferencijavimas pagal tarifų rūšis turi remtis pajamų lygio nepasikeitimu, esant įvairiems diferencijavimo variantams.

Vienas iš Elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų ir jų viršutinių ribų nustatymo metodikoje nustatytų tikslų – lygybė, t. y. kainos neturi diskriminuoti vartotojų ar jų grupių bei remtis kryžminiu subsidijavimu.

Audito metu nagrinėjome, kaip per audituojamą laikotarpį keitėsi atskirų vartotojų grupių tarifai (3 priedas).

7 pav. Elektros energijos kainos pagal vartotojų grupes vidutinėje ir žemoje įtampoje

Šaltinis – Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos nutarimai dėl skirstomųjų tinklų elektros energijos kainų ir tarifų bei jų taikymo tvarkų paskelbimo

Kaip matyti 7 pav., palyginę gyventojus ir komercinius vartotojus pagal įtampas, matome, kad tiek vidutinės, tiek žemos įtampos komerciniai vartotojai moka daugiau nei gyventojai.

Kauno technologijos universiteto darbuotojų teigimu: „Pasaulio praktikoje didiesiems vartotojams, lyginant su mažesniais vartotojais, elektros energijos kaina yra mažesnė, nes santykinės sąnaudos yra mažesnės (masto ekonominis efektas). Lietuvoje, kaip ir kai kuriose pereinamos ekonomikos šalyse, yra priešingai – mažieji vartotojai (I grupė), kaip potencialūs

¹⁹ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva „Dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių“, 2003-06-26 Nr. 2003/54/EB.

rinkėjai, moka mažiau. Taigi elektros energijos kaina žemojoje įtampoje susijusi su politika bei bendrovių viešaisiais ryšiais (artėjantys rinkimai, reitingai ir pan.), todėl tampa politiniu įrankiu.“

Audito metu nustatėme, kad gyventojams (I grupės vartotojams), skirtingai negu komerciniams vartotojams, 2008 m. kaina nebuvo padidinta. Komisijos specialistų teigimu, ateityje tokių trumpalaikių koregavimų turi būti vengiama, nes tai sudaro sąlygas kryžminiam subsidijavimui, o vėliau įvertinant ekonomiškai pagrįstas sąnaudas, buitiniams vartotojams tarifas didėja neproporcingai.

2004–2007 m. laikotarpiu gyventojams ir komerciniams vartotojams tarifas augo nevienodai, t. y. gyventojams per šį laikotarpį vidutinis tarifas padidėjo apie 16 proc., o komerciniams vartotojams jis išaugo 26 proc. Tai, kad tarifai vartotojų grupėms didinami netolygiai, mūsų nuomone, diskriminuojamos atskiros vartotojų grupės.

5. Viršutinių elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų ribų perskaičiavimas

Elektros energijos skirstymo paslaugos vidutinės įtampos tinklais ir skirstymo paslaugos žemos įtampos tinklais kainų viršutinės ribas skirstomųjų tinklų operatorius apskaičiuoja ir kasmet perskaičiuoja atsižvelgdamas į koregavimo koeficientus – korekcijos, nenumatytų pasikeitimų, elektros energijos kiekio poveikio, infliacijos ir efektyvumo.

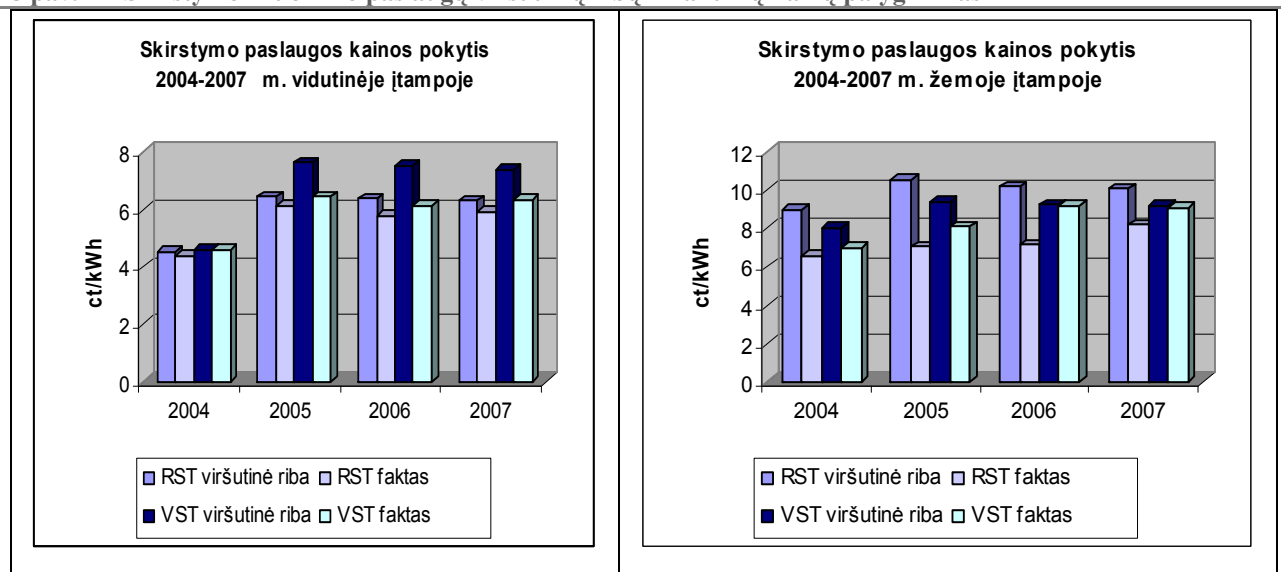
▪ Korekcijos koeficientas

Tai koeficientas, įvertinantis įmonės pajamų viršijimą / nesurinkimą atsižvelgiant į taikomą kainų diferencijavimo struktūrą. Komisija, perskaičiuodama viršutinę kainos ribą dėl korekcijos koeficiento, sprendžia dėl negautų / viršytų pajamų įvertinimo pagrįstumo, atsižvelgdama į įmonių pateiktas pagrįstas pajamų pokyčio priežastis, sąlygotas elektros energijos skirstymo paslaugos diferencijavimo. Jeigu įmonės nustatyta konkreti kaina (tarifų svertinis vidurkis) buvo mažesnė nei jos viršutinė riba, tai koregavimas atliekamas pagal šią kainą (tarifų svertinį vidurkį), atsižvelgiant į šios kainos ir jos viršutinės ribos skirtumą.

Audito metu nagrinėjome, koks buvo skirtumas tarp skirstymo paslaugos viršutinės kainos ribos ir faktinės kainos. Skirstymo paslaugų viršutinė kainos riba ir atitinkamai faktinė kaina labiausiai išaugo 2004 m. pasikeitus Elektros energetikos įstatymui ir juo vadovaujantis Komisijai perskaičiavus viršutinę kainos ribą. Nors Komisija, nustatydamą viršutinę ribą 2005–2007 m. periodui, taikė ne visas įstatymo nuostatas, skirstymo paslaugos kainos viršutinė riba vidutinės įtampos vartotojams 2005 m. (palyginti su 2004 m.) padidėjo apie 50 proc., o žemos įtampos

vartotojams – apie 13 proc. Faktinės kainos atitinkamai vidutinės įtampos vartotojams padidėjo apie 40 proc., žemos įtampos vartotojams – 11 proc.

8 pav. Skirstymo ir tiekimo paslaugų viršutinių ribų ir faktinių kainų palyginimas

Šaltinis – Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos duomenys

Kaip matyti 8 pav., įmonių elektros energijos skirstymo paslaugos viršutinės ribos ir faktinių kainų skirtumai buvo šie:

▪ Žemoje įtampoje:

2004 m.:

- VST – viršutinė riba 8,01 ct/kWh, o faktinė kaina – 7,01 (kainų ribos išnaudojimas 87,5 proc.);
- RST – viršutinė riba 8,97 ct/kWh, o faktinė kaina – 6,57 (kainų ribos išnaudojimas 73,2 proc.);

2007 m.:

- VST – viršutinė riba 9,17 ct/kWh, o faktinė kaina – 9,06 (kainų ribos išnaudojimas 98,6 proc.);
- RST – viršutinė riba 10,06 ct/kWh, o faktinė kaina – 8,2 (kainų ribos išnaudojimas 81,5 proc.).

▪ Vidutinėje įtampoje:

2004 m.:

- VST – viršutinė riba 4,61 ct/kWh, o faktinė kaina – 4,61 (kainų ribos išnaudojimas 100 proc.);
- RST – viršutinė riba 4,51 ct/kWh, o faktinė kaina – 4,4 (kainų ribos išnaudojimas 97,6 proc.);

2007 m.:

- VST – viršutinė riba 7,37 ct/kWh, o faktinė kaina – 6,33 (kainų ribos išnaudojimas 85,9 proc.);
- RST – viršutinė riba 6,3 ct/kWh, o faktinė kaina – 5,91 (kainų ribos išnaudojimas 93,8 proc.).

Skirstymo įmonės, taikydamos žemesnius už viršutines ribas tarifus, tai įvardija kaip negautas pajamas.

Pavyzdys

AB „Rytų skirstomieji tinklai“ Komisijai pateiktame rašte²⁰ teigiama, kad įmonė 2005 m. negavo 80 mln. Lt pajamų, nes buvo ypač didelis skirtumas (3,48 ct/kWh) tarp faktinių kainų ir viršutinių ribų žemoje įtampoje.

²⁰ AB „Rytų skirstomieji tinklai“ 2006-07-19 raštas Nr. 10420-600 „Dėl AB Rytų skirstomieji tinklų elektros energijos kainų ir tarifų bei jų taikymo tvarkos pakeitimo“.

Per korekcijos koeficientą įmonėms sudaromos sąlygos atsiimti negautas pajamas. Šiuo metu tarp faktinių kainų ir viršutinių ribų buitiniams vartotojams yra didelis skirtumas, šio koeficiento taikymas dar labiau jį padidintų. Komisija šio koeficiento iki 2008 m. rugsėjo 1 d. netaikė, nes taip būtų dar labiau pakeltos viršutinės ribos.

▪ Nenumatytų pasikeitimų koeficientas

Anksčiau galiojusioje Elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų viršutinių ribų nustatymo metodikoje²¹, taikant nenumatytų pasikeitimų koeficientą, buvo galima įvertinti išorinių veiksnių (mokesčių, komunalinių paslaugų ir kt.) pokyčių poveikį.

Perskaičiuodamos viršutinę kainos ribą 2004 metams įmonės nenumatytų pasikeitimų koeficiento pagalba skaičiuojant pradinį pajamų lygį, įvertino nenumatytas sąnaudas, tokias kaip:

- turto įvertinimo sąnaudos;
- ilgalaikio turto inventorizavimo ir teisinės registracijos sąnaudos;
- draudimo sąnaudos dėl neplaninio IAE sustojimo;
- mokestis už naudojamąsi lokaliais tinklais;
- palūkanos už papildomas lėšas ir kt.

Buvo įvertintos susidariusios sąnaudos technologiniuose įrenginiuose ir savosioms reikmėms pirkti. Skaičiuojant pradinius pajamų lygius reguliuojamam trejų metų laikotarpiui elektros energijos sąnaudų technologiniuose įrenginiuose ir savosioms reikmėms pirkti dydis nustatytas metodikoje. Jis negali būti įskaičiuojamas į ribą didesnis, negu numatyta Metodikoje, t. y. 9,3 proc. nuo gautos į žemos įtampos tinklą elektros energijos kiekio. Įmonėms buvo sudarytos galimybės per nenumatytų pasikeitimų koeficientą šias sąnaudas įskaičiuoti perskaičiuojant ribą kitais metais.

Įvertinus visas šias sąnaudas viršutinė kainos riba 2004 m. išaugo.

AB „Rytų skirstomieji tinklai“ skirstymo paslaugos kaina išaugo:

vidutinėje įtampoje – 0,15 ct/kWh;

žemoje įtampoje – 0,52 ct/kWh.

AB „VST“ skirstymo paslaugos kaina išaugo:

vidutinėje įtampoje – 0,19 ct/kWh.

Taip įmonėms buvo sudarytos sąlygos įskaičiuoti į viršutinę ribą ir tokias sąnaudas, kurios buvo nenumatytos skaičiuojant pradinį pajamų lygį.

Šiuo metu galiojančioje Metodikoje²² apibrėžta, kad šis koeficientas įvertina valstybės reguliuojamų išorinių veiksnių pokyčių poveikį. AB „Rytų skirstomieji tinklai“, perskaičiuodama

²¹ Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2001-11-12 nutarimas Nr. 109.

²² Elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų ir jų viršutinių ribų nustatymo metodika, 36 p.

viršutinę kainos ribą 2006 m., per šį koeficientą įvertino socialinį mokestį, tačiau kartu kreipėsi į Komisiją, prašydama neįvertinti šio koeficiento, nes tai dar labiau padidintų skirtumą tarp viršutinės ribos ir faktinės kainos žemoje įtampoje.

Metodikoje nėra nurodyta, ar perskaičiuojant viršutinę kainų ribą, Komisija privalo ją koreguoti visais nurodytais koeficientais. Tokiu atveju ji pati sprendžia, ar tikslinga taikyti šį koeficientą.

▪ **Elektros energijos kiekio poveikio koeficientas**

Tai koeficientas, įvertinantis elektros energijos kiekio pokyčio, lyginant su praėjusiais metais poveikį. Paskirstytos elektros energijos kiekio augimą įmonės prognozuoja remdamosi BVP augimo prognoze ir istoriniais duomenimis, rodančiais, kad BVP augimas 1 proc. elektros pardavimus padidina 0,5 proc. AB „VST“, prognozuodama elektros energijos suvartojimą 2007 m. rėmėsi ir istoriniais duomenimis, ir BVP augimo prognozėmis, o AB „Rytų skirstomieji tinklai“ – tik BVP augimo prognoze.

14 lentelė. Elektros energijos kiekio pokyčio palyginimas su BVP pokyčiu

Metai	AB „VST“		AB „Rytų skirstomieji tinklai“		BVP pokytis, proc.	0,5 BVP
	Elektros energija skirstymui, mln. kWh	Pokytis, proc.	Elektros energija skirstymui, mln. kWh	Pokytis, proc.		
2003	3 596,3		3 538,0			
2004	3 710,1	3,2	3 721,0	5,1	7,3	3,65
2005	3 826,8	3,1	3 867,3	3,9	7,9	3,95
2006	4 077,5	6,5	4 120,4	6,5	7,7	3,85
2007	4 297,5	5,4	4 304,7	4,5	8,8	4,4

Šaltinis – pagal AB „Rytų skirstomieji tinklai“ ir Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos duomenis

Kaip matyti iš duomenų 14 lentelėje, elektros energijos kiekio prognozės pagal BVP augimo prognozes gana logiškos.

Metodikoje nėra numatyta, kaip turi būti prognozuojami ar įvertinami elektros energijos kiekio pokyčiai, todėl įmonės juos prognozuoja skirtingai.

▪ **Indeksavimo koeficientas**

Tai koeficientas, įvertinantis infliaciją ir Komisijos nustatomą įmonės veiklos efektyvumą. Įmonės veiklos efektyvumas nustatomas viršutinių ribų taikymo periodui, skaičiuojant pradinis pajamų lygius. Komisija, įvertinusi įmonių elektros energijos sąnaudų (pajamų) pokytį, lyginant su praėjusių metų duomenimis, nustato efektyvumo koeficientą nuo 0 iki 3. Nei Metodikoje, nei kituose Komisijos nutarimuose nėra nustatyta, kokio dydžio koeficientą būtų galima taikyti.

Pavyzdys

Komisija, nustatydamą pradinis pajamų lygius 2005–2007 m. reguliavimo periodui, AB „Rytų skirstomieji tinklai“ nustatė efektyvumo koeficientą – 2, o AB „VST“ – 1,5.

Audito metu Komisijos darbuotojai negalėjo paaiškinti, kokiais kriterijais vadovaujantis nustatomas šis koeficientas.

Infliacija įvertinama pagal vartotojų kainų indekso (VKI) pokytį metais, lyginant su atitinkamu indeksu metais t-1, proc.. Jis nustatomas pagal Statistikos departamento duomenis, tačiau departamentas skelbia tik faktinius duomenis, o ne prognozes, todėl įmonės VKI pokytį nustato pagal Finansų ministerijos prognozes.

Mūsų nuomone, Metodikoje turėjo būti patikslinta, iš kokių šaltinių ir kokio laikotarpio duomenimis turėtų naudotis įmonės, įvertindamos infliaciją.

Nors Metodikos 34 ir 59 punktuose teigiama, kad planuojant elektros energijos perdavimo ir skirstymo pajamas infliacija neįvertinama, tačiau įmonės, prognozuodamos sąnaudas, ją jau būna įvertinusios.

Pavyzdys

AB „VST“, skaičiuodama skirstymo, tiekimo ir visuomeninių kainų viršutinę ribą 2005–2007 m. periodui, planuodama lėšų poreikį remontams rangos būdu, jau įvertino prekių kainų ir darbo užmokesčio, komplektuojančių elektros įrengimų ir remontui naudojamų medžiagų kainų augimą.

Skaičiuojant elektros energijos kainų viršutines ribas, įmonės įvertina infliaciją, prognozuodamos sąnaudas pradiniam pajamų lygiui nustatyti, tačiau infliacija taip pat įvertinama taikant indeksavimo koeficientą, perskaičiuojant viršutines kainų ribas kitiems metams.

6. Turto perkainojimo įtaka įmonių grynojo pelno dydžiui ir dividendams

Elektros energijos perdavimo ir skirstomųjų tinklų įmonės ilgalaikio materialiojo turto vertės padidėjimą dėl perkainojimo parodo perkainojimo rezerve. Taip šiame rezerve per 2004–2007 m. laikotarpį dėl turto perkainojimo susikaupė AB „VST“ – 2 256,673 mln. Lt, AB „Rytų skirstomieji tinklai“ – 2 744,217 mln. Lt. Kadangi rezervai yra sudedamoji nuosavo kapitalo dalis, elektros skirstomųjų tinklų įmonės iš perkainojimo rezervo į nepaskirstytąjį pelną perkėlė skirtumą, susidariusį dėl turto vertės padidėjimo ir tai leido įmonėms išsimokėti dividendus, kurie gerokai viršijo uždirbtą grynąjį pelną (pvz.: AB „VST“ per ketverius metus grynojo pelno uždirbo 5 kartus mažiau negu išsimokėjo dividendų).

15 lentelė. AB „VST“ ir AB „Rytų skirstomieji tinklai“ uždirbto grynojo pelno ir sukauptų dividendų palyginimas (tūkst. Lt.)

AB „VST“			
	Perkainojimo rezervas	Grynasis pelnas (nuostolis)	Dividendai
2004 m.	1 583 439*	5 918	-
2005 m.		48 472	118 084
2006 m.	-268 413 (įvertinus hiperinfliaciją)	59 677	128 308
2007 m.	673 234*	67 244	59 488
2008 m.			620 611
Iš viso:	1 988 260	181 311	926 491
AB „Rytų skirstomieji tinklai“			
2004 m.	1 740 967*	(77 034)	7 583
2005 m.		16 987	
2006 m.		22 076	34 468
2007 m.	1 003 250*	72 832	34 468
Iš viso:	2 744 217	111 895	76 519
AB „Lietuvos energija“			
2004 m.		31 562	33 950
2005 m.		9 979	12 088
2006 m.	1 293 569	18 705	8 100
2007 m.		48 388	8 154
Iš viso:	1 293 569	108 634	62 292

Šaltinis – AB „Rytų skirstomieji tinklai“, AB „VST“ ir AB „Lietuvos energija“ finansinės atskaitomybės

* ši suma nurodytais metais susidarė dėl turto perkainojimo

Dėl sukaupto turto vertės padidėjimo perkainojimo rezerve AB „VST“ apskaičiavo 926,5 mln. Lt dividendų. Mūsų nuomone, ateityje taip gali pasielgti ir AB „Lietuvos energija“, ir AB „Rytų skirstomieji tinklai“ akcininkai. Šiose bendrovėse perkainojimo rezerve (2007-12-31) buvo sukaupta: AB „Rytų skirstomieji tinklai“ – 1 907 mln. Lt, o AB „Lietuvos energija“ – 1 294 mln. Lt.

Nepaskirstytą pelną AB „VST“ 2006 m. papildė dar ir pritaikydama TAS 29 „Finansinė atskaitomybė hiperinfliacijos sąlygomis“.

Pavyzdys

Anksčiau bendrovės vadovybė nemanė, kad praktiška įvertinti klaidą, atsiradusią dėl naudotų indeksų, kurie skyrėsi nuo TAS 29 reikalaujamų taikyti, nes vartotojų kainų indeksai, prieš Lietuvai įstojant į Europos Sąjungą, nebuvo patikimi. Taip pat naujoji bendrovės vadovybė (po privatizavimo) buvo įsitikinusi, kad nėra patikimų dokumentų, pagrindžiančių ilgalaikio turto vertę indeksacijos datoms. Tačiau Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą, situacija pasikeitė, nes Lietuvos statistikos institucijų renkama informacija buvo pradėta naudoti Eurostato palyginimo tikslais ir todėl buvo pripažinta kaip patikima. Dėl šių priežasčių bendrovės vadovybė pradėjo domėtis, ar būtų galima rasti prieš privatizavimą indeksuoto ilgalaikio materialiojo turto vertes pagrindžiančius dokumentus. 2005–2006 metais bendrovei surinkus patikimus dokumentus buvo perskaiciuota įtaka, kuri susidarė dėl skirtumo tarp faktiškai pritaikytų indeksų ir indeksų, kurie turėtų būti pritaikyti pagal TAS 29. Bendrovė apskaitė šią įtaką. Bendrovė apskaičiavo skirtumą tarp bendrovės taikytų ilgalaikio materialiojo turto indeksavimo rodiklių (1991–1996), nustatytų Vyriausybės nutarimais, kurie neatitiko vartotojų kainų indeksų, bei faktinių vartotojų kainų indeksų, kuris buvo retrospektyviai apskaitytas pagal TAS 8, koreguojant perkainojimo rezervo ir nepaskirstyto pelno (perklasifikavimas tarp šių straipsnių)

skaičius 2005 m. pradžioje ir palyginamuosius 2006 m. skaičius. Koregavimo suma 2004 m. gruodžio 31 d. yra 254 493 tūkst. Lt, o poveikis 2005 m. nuosavybei yra 13 920 tūkst. Lt.²³

2005–2007 m. reguliavimo periodui AB „VST“ nustatytas normatyvinis pelnas buvo 153,3 mln. Lt, tačiau įmonė priskaičiavo 926,5 mln. Lt dividendų, t. y. 6 kartus daugiau, negu nustatytas normatyvinis pelnas. Taigi galima teigti, kad įmonė gavo 773,2 mln. Lt pelno, viršijančio nustatytą normatyvinį pelną, t.y. antpelni²⁴.

Norime pastebėti, kad Metodikoje nenustatyta apribojimų ar įvertinimų ir Komisija nesiėmė atitinkamų veiksmų dėl įmonių antpelnio, susidariusio dėl turto perkainojimo, reguliavimo. Tik audito metu Komisija parengė Elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų ir jų viršutinių ribų nustatymo metodikos projektą, kuriame numatyta reguliuoti elektros perdavimo ir skirstomųjų tinklų įmonių antpelnius, susidariusius dėl turto perkainojimo. Vilniaus apygardos administracinis teismas 2008 m. rugsėjo 29 d. sustabdė šios metodikos pakeitimo priėmimą.

Kainų reguliavimas turėtų būti grindžiamas poreikiu apsaugoti vartotojus nuo natūralių monopolijų ir nerealiai aukštų kainų, neleisti monopolijoms gauti antpelnio.

Geriausias sprendimas yra tas²⁵, kai kaina lygi vidutiniams kaštams. Vidutiniai kaštai apima normalų pelną, kuris atspindi alternatyvius investuotojo patiriamus kapitalo naudojimo kaštus. Kuo faktinis monopolininko pelnas didesnis už normalų pelną, tuo didesni visuomenės grynieji gerovės nuostoliai, ir jie didėja kartu su antpelniu.

Metodikoje nėra numatyta, kaip turėtų elgtis Komisija, jeigu įmonė gauna antpelni ne dėl atitinkamos veiklos sąnaudų mažinimo ar efektyvumo, o dėl turto perkainojimo.

²³ AB „VST“ 2006 m. finansinės atskaitomybės aiškinamasis raštas

²⁴ Antpelnis – pelnas, viršijantis vidutinio pelno normą („Lietuvių kalbos žodyno“ (t. I–XX, 1941–2002) elektroninio varianto I leidimas (2005))

²⁵ „Transparency International“ Lietuvos skyrius, Ekonominis elektros skirstymo sektoriaus reguliavimo režimo pokyčių vertinimas.

Išvados

1. 2004 metais priimto Elektros energetikos įstatymo pakeitimo įstatymo nuostatos turėjo esminės įtakos elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutinių kainų ribų augimui:

1.1. Įstatyme įteisinus naujus reguliavimo pokyčius, pelno norma tapo susijusi su turto verte. Skirstomųjų tinklų įmonėms perkainojus turtą ir jo vertei padidėjus apie 4 kartus, skaičiuojant elektros energijos kainos viršutinę ribą normatyvinio pelno dydis išaugo apie 5 kartus. (Audito rezultatai, 12–19 psl.)

1.2. Didžiausią elektros imonių patiriamų sąnaudų dalį per audituojamą laikotarpį sudarė nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudos. Lyginant 2007 m. su 2003 m., AB „Rytų skirstomieji tinklai“ nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudos padidėjo 2,4, AB „Lietuvos energija“ – 2,5, o AB „VST“ – 4,7 karto. Dėl turto perkainojimo skirstymo paslaugos viršutinėje kainos riboje apie 10 proc. išaugusios nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudos padidino viršutinę kainos ribą apie 13 proc. (2.2 dalis)

1.3. Perdavimo ir skirstymo paslaugų įmonėms turtą perkainojus kelis kartus, gerokai išaugo perdavimo ir skirstymo paslaugų kaina. Jeigu normatyvinis pelnas būtų skaičiuojamas nuo neperkainotos turto vertės pridėjus investicijas, o ne taip, kaip šiuo metu nustatyta Elektros energetikos įstatyme, vien tik 2007 m. vartotojai, atsiskaitydami už elektros energiją, galėjo mokėti mažiau. (2.1.1 dalis, 2 priedas)

2. Sukauptas nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudas įmonės turėtų investuoti, taip užtikrindamos turto vertės atstatymą. Per 2004–2007 m. laikotarpį AB „VST“ investavo tik pusę sukauptų nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų, todėl yra rizika, kad ilgainiui neatstatytas ir nusidėvėjęs turtas gali pareikalauti daugiau investicijų, o tai turės įtakos elektros energijos kainai. (2.3 dalis)

3. AB „VST“ investuoja beveik du kartus mažiau negu AB „Rytų skirstomieji tinklai“. Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija, vertindama įmonių investicijas, nors ir matydama, kaip skirtingai perdavimo ir skirstomųjų tinklų įmonės jas vykdo, pripažino pagrįstomis visas įmonių vykdomas investicijas. (2.3 dalis)

4. Nei Elektros energetikos įstatyme, nei Elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų ir jų viršutinių ribų nustatymo metodikoje tiksliai neapibrėžta, kurio laikotarpio duomenimis vadovaudamosi įmonės prognozuoja sąnaudas pirminiam pajamų lygiui nustatyti. Todėl įmonės pačios gali nuspręsti, kurio laikotarpio duomenys turėtų būti naudojami, nustatant prognozuojamus dydžius ateinančiam trejų metų laikotarpiui. (3.3 dalis)

5. Nustatydamas elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutines kainų ribas 2005–2007 m. periodui, Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija vadovavosi tik įmonių pateiktais galutiniais turto vertę nurodančiais skaičiais. Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija neturi viešai nustatytų kriterijų, pagal kuriuos vertintų, koks įmonės turtas turi būti priskiriamas prie naudojamo licencijuojamoje veikloje. Valstybinei kainų ir energetikos kontrolės komisijai neįsitikinus įmonių licencijuojamoje veikloje naudojamo turto sąrašų teisingumu ir pagrįstumu, išlieka rizika, ar teisingai buvo suskaičiuotos perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutinės kainų ribos. (2.1.2 dalis)

6. Skaičiuojant viršutines kainų ribas 2005–2007 m. periodui, buvo įskaičiuotos didesnės palūkanos, negu faktiškai patirtos, ir taip pakelta elektros energijos skirstymo paslaugos viršutinė kainos riba. (3.1 dalis)

7. Elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų ir jų viršutinių ribų nustatymo metodikoje nėra aiškiai pasakyta, kad į viršutines kainų ribas įskaičiuojamos palūkanos tik tų paskolų, kurios paimtos licencijuojamai veiklai vykdyti, todėl yra rizika, kad į viršutines kainų ribas gali būti įskaičiuojamos ir palūkanos tų paskolų, kurios paimtos nelicencijuojamai veiklai vykdyti. (3.1. dalis)

8. AB „Rytų skirstomieji tinklai“, AB „VST“ ir AB „Lietuvos energija“ per penkerius metus patyrė 1,9 mln. Lt reprezentacinių sąnaudų. Įmonių, veikiančių natūralios monopolijos sąlygomis, reprezentacinės sąnaudos neturėtų būti įtrauktos į elektros energijos viršutinę kainos ribą, o vartotojai neturėtų mokėti už šias įmonių išlaidas. (3.2 dalis)

9. Šiuo metu galiojančiuose teisės aktuose nėra reikalavimo, kad nustatydamos konkrečias kainas vartotojams, įmonės vadovautųsi specialiomis metodikomis ar tvarkomis, tačiau esant aukštomis viršutinėms kainų riboms, yra tikimybė, kad įmonės gali nustatyti ekonomiškai nepagrįstas konkrečias kainas vartotojams. (4 dalis)

10. Elektros energijos kainų reguliavimas grindžiamas viršutinių ribų nustatymo principu. Toks kainų reguliavimas yra efektyvus tada, kai skirtumas tarp viršutinių kainų ribų ir konkrečių kainų yra nedidelis. Tačiau kuo skirtumas tarp viršutinių kainų ribų ir konkrečių kainų ribų tampa didesnis, tuo kainų reguliavimas, koreguojant tik viršutines kainų ribas, tampa neefektyvus. (4 dalis)

11. Dėl diferencijavimo principų skiriantis valdybos nustatytoms ir faktinėms metų pabaigoje apskaičiuotoms kainoms, AB „Lietuvos energija“ iš skirstomųjų tinklų įmonių ir vartotojų surenka daugiau pajamų. Nors faktinės kainos 2004–2006 m. neviršijo Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos nustatytos viršutinės ribos, tačiau faktiškai per šį laikotarpį vartotojai sumokėjo daugiau. (4.1 dalis)

12. Tarifai atskiroms vartotojų grupėms yra didinami netolygiai: per 2004–2007 m. laikotarpį buitiniams vartotojams vidutinis tarifas padidėjo apie 16 proc., tuo tarpu komerciniams vartotojams jis išaugo 26 proc. Tai, kad atskiroms vartotojų grupėms tarifai didinami netolygiai, rodo, kad jos yra diskriminuojamos. (4.2 dalis)

13. Didžiausias skirtumas tarp viršutinės kainos ribos ir faktinės kainos susidarė buitiniams vartotojams. Skirstomųjų tinklų įmonės, 2004–2007 m. taikydamos žemesnius nei viršutinės ribos tarifus, tai įvardija kaip negautas pajamas. Jeigu korekcijos koeficientas joms būtų taikytas, tvirtinant viršutinę kainos ribą kitiems metams, įmonės būtų turėjusios galimybę gauti per metus negautas pajamas. (5 dalis)

14. Elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų ir jų viršutinių ribų nustatymo metodikoje nėra numatyta, kaip turi būti prognozuojami ar įvertinami elektros energijos kiekio pokyčiai, todėl įmonės juos prognozuoja skirtingai. (5 dalis)

15. Perdavimo ir skirstomųjų tinklų įmonės įvertina infliaciją skaičiuodamos viršutines kainų ribas ir prognozuodamos sąnaudas pradiniam pajamų lygiui nustatyti. Infliacija taip pat įvertinama taikant indeksavimo koeficientą, perskaičiuojant viršutines kainų ribas kitiems metams. (5 dalis)

16. 2005–2007 m. reguliavimo periodui AB „VST“ nustatytas normatyvinis pelnas buvo 153,3 mln. Lt, tačiau įmonė priskaičiavo 926,5 mln. Lt dividendų, t. y. 6 kartus daugiau, negu nustatytas normatyvinis pelnas. Taigi galima teigti, kad įmonė gavo 773,2 mln. Lt pelno, viršijančio nustatytą normatyvinį pelną, t. y. gavo antpelnią. Ateityje taip gali pasielgti ir AB „Lietuvos energija“, ir AB „Rytų skirstomieji tinklai“ akcininkai. Šiose bendrovėse perkainojimo rezerve (dėl turto perkainojimo) buvo sukaupta: AB „Rytų skirstomieji tinklai“ – 2 744 mln. Lt, o AB „Lietuvos energija“ – 1 297 mln. Lt. Elektros energijos perdavimo ir skirstymo paslaugų kainų ir jų viršutinių ribų nustatymo metodikoje nėra numatyta, kaip turėtų elgtis Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija, jeigu įmonė gauna antpelnią ne dėl atitinkamos veiklos sąnaudų mažinimo ar efektyvumo didinimo, o dėl turto perkainojimo. (6 dalis)

Rekomendacijos

Lietuvos Respublikos Vyriausybei:

1. Teikti Energetikos įstatymo pakeitimą, kuris užtikrintų, kad Valstybinei kainų ir energetikos kontrolės komisijai būtų suteikta teisė reguliuoti energetikos įmonių pelnus, viršijančius nustatytą normatyvinį pelną. (15 išvada)

2. Teikti Elektros energetikos įstatymo pakeitimus, kurie užtikrintų:

2.1. kad turto vertės pokyčiai dėl jo perkainojimo nesudarytų prielaidų dideliems ir dažniems perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutinių kainų ribų svyravimams; (1 išvada)

2.2. kad palūkanos, nustatant perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutines kainų ribas, būtų skaičiuojamos tik nuo tų paskolų, kurios paimtos atitinkamai licencijuojamai veiklai plėtoti. (6 ir 7 išvados)

Valstybinei kainų ir energetikos kontrolės komisijai:

3. Įvertinti įmonių įvykdytų investicijų efektyvumą ir lėšų kilmę ir numatyti papildomas priemones nusidėvėjimo (amortizacijos) sąnaudų efektyviam panaudojimui, atstatant turto vertę. (2, 3 išvados)

4. Apibrėžti laikotarpį, kurio duomenimis vadovaujantis elektros energijos perdavimo ir skirstomųjų tinklų įmonės turėtų prognozuoti sąnaudas pradiniam pajamų lygiui nustatyti. (4 išvada)

5. Nustatyti kriterijus, kuriais vadovaujantis galima būtų vertinti, koks turtas turėtų būti priskiriamas prie dalyvaujančio licencijuojamoje veikloje. (5 išvada)

6. Nurodyti, kokiais kriterijais vadovaujantis prognozuojami ar įvertinami perduotos ar paskirstytos elektros energijos kiekio pokyčiai. (14 išvada)

7. Nustatyti, kaip reprezentacinės sąnaudos turi būti įskaičiuojamos, nustatant pradinį pajamų lygį. (8 išvada)

8. Pakoreguoti korekcijos koeficiento formuluotę, kad įmonėms nebūtų sudaromos sąlygos atsiimti negautas pajamas dėl susidariusio skirtumo tarp viršutinių kainų ribų ir konkrečių kainų (tarifų svertinio vidurkio). (13 išvada)

9. Kontroliuoti, kad perdavimo ir skirstomųjų tinklų įmonės, nustatydamos pradinį pajamų lygius ir prognozuodamos sąnaudas, neįvertintų infliacijos. (15 išvada)

10. Numatyti priemones, kad nustatant perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutines kainų ribas būtų įvertinti perdavimo ir skirstomųjų tinklų įmonių antpelniai, susidarę dėl turto perkainojimo. (16 išvada)

11. Numatyti priemones, kad perdavimo ir skirstomųjų tinklų įmonės parengtų ir suderintų elektros energijos kainų diferencijavimo metodikas. (11 išvada)

12. Numatyti priemones, kad perdavimo ir skirstomųjų tinklų įmonės pateikdamos tvirtinti konkrečias kainas, pateiktų ir ekonominę jų pagrindimą, jeigu yra didelis skirtumas tarp viršutinių kainų ribų ir konkrečių elektros energijos kainų. (9 išvada)

2-ojo audito departamento direktorė

Zita Valatkienė

2-ojo audito departamento vyresnioji valstybinė auditorė

Vaida Barizienė

PRIEDAI

Valstybinio audito ataskaitos
„Elektros energijos kainų didėjimo
pagrįstumas“
1 priedas

Sąvokos ir sutrumpinimai

Balansavimo energija – elektros energija, kuri yra sunaudojama ar pagaminama nesilaikant tiekimo sutartyse nustatytų energijos kiekių.

Buitinis vartotojas (gyventojas) – fizinis asmuo, perkantis elektros energiją asmeniniams, šeimos ar namų ūkio poreikiams, nesusijusiems su verslu ar profesija, tenkinti.

Elektros energetikos sektorius – nacionalinio ūkio energetikos sektoriaus dalis, susijusi su elektros energijos gamyba, perdavimu, skirstymu ir tiekimu.

Elektros energija – gaminama aktyvinė elektros energija, kuri kaip prekė pateikiama vartotojui.

Elektros energijos sąnaudos – visos elektros energijos sąnaudos, kurios patiriamos teikiant elektros energijos persiuntimo paslaugą perdavimo ir skirstomaisiais tinklais ir kurios apskaičiuojamos kaip skirtumas tarp visos perdavimo sistemos arba skirstomųjų tinklų operatoriaus gautos elektros energijos ir vartotojų suvartotos ar kitiems operatoriams persiūtos elektros energijos kiekio.

Faktinis pelnas – paslaugos teikėjo preliminarus pelnas iš licencijuojamos veiklos, pateikiamas Komisijai, prieš sudarant finansinę atskaitomybę.

Normatyvinis pelnas – paslaugos teikėjo grynas pelnas iš licencijuojamos veiklos, kuris užtikrinamas kainos viršutinės ribos nustatymu, kad būtų patikimai, saugiai, kokybiškai, efektyviai, atsižvelgiant į tinklų naudotojų poreikius, vykdoma licencijuojama veikla bei užtikrinta pakankama ir teisinga pridėtinė vertė (grąža) asmenų, vykdančių perdavimo, skirstymo ir visuomeninio tiekimo veiklą, dalyviams.

Perdavimas – elektros energijos persiuntimas perdavimo tinklais.

Perdavimo tinklų įmonė – įmonė, nuosavybės ar kita teise valdanti perdavimo tinklus.

Reguliavimo periodas – laikotarpis, kuriam nustatomos viršutinės perdavimo, skirstymo, visuomeninio tiekimo paslaugų ir (ar) visuomeninės elektros energijos kainų ribos.

Rezervinė galia – tai paruošti darbui elektros energiją generuojantys įrenginiai, kurie elektros energijos gamybai naudojami tik pagal perdavimo tinklo operatoriaus dispečerinio centro duotą komandą, tada, kai nenumatytais atvejais sumažėja elektros energijos gamyba arba išauga jos suvartojimas.

Skirstymas – elektros energijos persiuntimas skirstomaisiais tinklais.

Skirstomųjų tinklų įmonė – įmonė, nuosavybės ar kita teise valdanti skirstomuosius tinklus.

Tiekimas – elektros energijos pardavimas vartotojui.

Vartotojas – asmuo, kurio įrenginiai yra prijungti prie perdavimo arba skirstomųjų tinklų ar tiesioginės linijos ir kuris perka elektros energiją vartojimo tikslams.

Visuomeninė elektros energijos kaina – visuomeninio tiekėjo vartotojams parduodamos elektros energijos kaina.

Vidutinė elektros energijos kaina – per apibrėžtą laikotarpį elektros energetikos veiklą (gamybos, tiekimo, perdavimo ir skirstymo) būtinų sąnaudų bei pelno sumos ir elektros energijos kiekio santykis.

Elektros energijos tarifas – išdiferencijuota vidutinė elektros energijos kaina.

Elektros energijos kainų diferenciacija – tai elektros energijos tarifų nustatymas pagal vartotojų grupes, energijos suvartojimo laiką, įtampos lygius, sunaudotos energijos kiekį, galią ir kitus požymius.

Tarifų svertinis vidurkis – atskiros rūšies atitinkamų tarifų sandaugų su elektros energijos suvartojimais pagal šiuos atitinkamus tarifus sumos santykis su visu suvartojimu pagal šiuos tarifus.

Elektros energijos tiekimo paslaugos kaina – per apibrėžtą laikotarpį elektros energijos visuomeninio arba nepriklausomo tiekėjo darbo su vartotojais ir kitais elektros energijos rinkos dalyviais sąnaudų bei pelno sumos ir patiekto vartotojams elektros energijos kiekio santykis.

Elektros energijos perdavimo paslaugos kaina – per apibrėžtą laikotarpį elektros energijos perdavimo aukštos (330 kV ir 110 kV) įtampos tinklais paslaugos sąnaudų bei pelno sumos ir elektros energijos kiekio, siunčiamo iš perdavimo tinklų, santykis.

Elektros energijos skirstymo paslaugos kaina – per apibrėžtą laikotarpį elektros energijos skirstymo vidutinės (35-6 kV) ir žemos (0,4 kV) įtampos tinklais paslaugos sąnaudų bei pelno sumos ir elektros energijos kiekio, siunčiamo iš atitinkamų skirstomųjų tinklų, santykis.

Viršutinė kainos riba – tai vienerių (visuomeninių tarifų nustatymo atveju) arba trejų metų vidutinių planuojamų atitinkamos elektros energetikos veiklos būtinų sąnaudų bei pelno sumos, koreguojamos nenumatytų pasikeitimų, elektros energijos kiekio poveikio, indeksavimo bei korekcijos koeficientais, ir elektros energijos kiekio, susijusio su atitinkama elektros energetikos veikla, santykis.

RST – AB „Rytų skirstomieji tinklai“

VST – AB „VST“

Valstybinio audito ataskaitos
„Elektros energijos kainų didėjimo
pagrįstumas“
2 priedas

Perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutinių kainų ribų palyginimas

AB „VST“ skirstymo paslaugos viršutinės kainos ribos skaičiavimų palyginimas

AB „VST“	2008–2010		2008–2010	
	Nuo neperkainoto turto		Nuo perkainoto turto	
Neperkainotas turtas + investicijos, mln. Lt	757	Perkainotas turtas, mln. Lt	2009	
Normatyvinis pelnas, mln. Lt	52,006	Normatyvinis pelnas	138	
Pelno norma, %	6,87	Pelno norma, %	6,87	
Viršutinė skirstymo paslaugos kainos riba, (vidutinė įtampa / žema įtampa)	5,63 / 7,25	Viršutinė kainos riba	8,23 / 10,36	
Skirtumas vidutinė įtampa / žema įtampa	-2,6 / -3,11			

Pastebėjimas: jeigu riba būtų skaičiuojama nuo neperkainoto turto, pridėjus per 2005–2007 m. padarytas investicijas, viršutinė kainos riba vidutinėje įtampoje būtų 32 proc., o žemoje 30 proc. žemesnė.

Šaltinis – Valstybės kontrolė

AB „Rytų skirstomieji tinklai“ skirstymo paslaugos viršutinės kainos ribos skaičiavimų palyginimas

AB „Rytų skirstomieji tinklai“	2008–2010		2008–2010	
	Nuo neperkainoto turto		Nuo perkainoto turto	
Neperkainotas turtas + investicijos, mln. Lt	1051	Perkainotas turtas, mln. Lt	2067	
Normatyvinis pelnas, mln. Lt	72,204	Normatyvinis pelnas	142	
Pelno norma, %	6,87	Pelno norma, %	6,87	
Viršutinė skirstymo paslaugos kainos riba, (vidutinė įtampa / žema įtampa)	5,68 / 8,82	Viršutinė kainos riba	7,2 / 11,1	
Skirtumas vidutinė įtampa / žema įtampa	-1,52 / -2,28			

Pastebėjimas: jeigu riba būtų skaičiuojama nuo neperkainoto turto, pridėjus per 2005–2007 m. padarytas investicijas, viršutinė riba vidutinėje ir žemoje įtampoje būtų 21 proc. žemesnė.

Šaltinis – Valstybės kontrolė

AB „Lietuvos energija“ perdavimo paslaugos viršutinės kainos ribos skaičiavimų palyginimas

AB „Lietuvos energija“	2008–2010		2008–2010	
	Nuo neperkainoto turto		Nuo perkainoto turto	
Neperkainotas turtas + investicijos, mln. Lt	701	Perkainotas turtas, mln. Lt	1896	
Normatyvinis pelnas, mln. Lt	48,159	Normatyvinis pelnas	130	
Pelno norma, %	6,87	Pelno norma, %	6,87	

Perdavimo paslaugos viršutinė kainos riba, Skirtumas	2,6 - 1,48	Perdavimo paslaugos viršutinė kainos riba	4,08
--	---------------	---	------

Pastebėjimas: jeigu riba būtų skaičiuojama nuo neperkainoto turto, pridėjus per 2005 – 2007 m. padarytas investicijas, viršutinė kainos riba būtų 36 proc. žemesnė.

Šaltinis – Valstybės kontrolė

Perdavimo ir skirstymo paslaugų viršutinės kainų ribos ir faktinės 2007 m. kainos, ct/kWh

	VST Skirstymo paslaugos kaina		RST Skirstymo paslaugos kaina		Lietuvos energija Perdavimo paslaugos kaina
	Vidutinė įtampa	Žema įtampa	Vidutinė įtampa	Žema įtampa	
Viršutinė kainos riba (kai turtas perkainotas)	8,23	10,36	7,2	11,1	4,08
Viršutinė kainos riba (neperkainotas turtas + investicijos)	5,63	7,25	5,68	8,82	2,6
Faktinė kaina 2007 m.	6,33	9,06	5,91	8,2	2,42
Skirtumas tarp faktinės kainos ir viršutinės kainos ribos (neperkainotas turtas + investicijos)	0,7	1,81	0,23	<i>Faktinė kaina 2007 m. buvo mažesnė negu abiem atvejais apskaičiuota viršutinė riba</i>	
2007 m. parduotas elektros energijos kiekis, mln. kWh	4103	2693	4305		
2007 m. Vartotojai galėjo sumokėti mažiau, mln. Lt	28,7	48,7	9,9		

Šaltinis – Valstybės kontrolė ir Valstybinė kainų ir energetikos kontrolės komisija

Valstybinio audito ataskaitos
„Elektros energijos kainų didėjimo
pagrįstumas“
3 priedas

Elektros energijos tarifų palyginimas pagal atskiras vartotojų grupes

Elektros energijos tarifų palyginimas pagal atskiras vartotojų grupes				
	2004	2005	2006	2007
I grupės vartotojai				
<i>žema įtampa</i>				
pajamos, mln. Lt	466,8	514,3	570,7	631,7
suvartojimas, mln. kWh	2107,4	2140,9	2366	2466,4
vid. tarifas, ct/kWh	22,15	24,02	24,12	25,61
<i>vidutinė įtampa</i>				
pajamos, mln. Lt	2,3	2,737	2,1	2,1
suvartojimas, mln. kWh	15,4	16,9	12,7	11,6
vid. tarifas, ct/kWh	14,94	16,2	16,54	18,1
vidutinis I gr., ct/kWh	22,1	23,96	24,08	25,58
II-III grupių vartotojai				
<i>žema įtampa</i>				
pajamos, mln. Lt	580,5	677,7	761,7	880,7
suvartojimas, mln. kWh	2401,6	2516	2690,1	2854,7
vid. tarifas, ct/kWh	24,17	26,94	28,31	30,85
<i>vidutinė įtampa</i>				
pajamos, mln. Lt	365,9	419,4	463,3	531
suvartojimas, mln. kWh	2269,5	2370,1	2550,6	2680,7
vid. tarifas, ct/kWh	16,12	17,7	18,16	19,81
vidutinis II-III, ct/kWh	20,26	22,45	23,37	25,5
vidutinis, ct/kWh	20,83	22,92	23,6	25,53

Šaltinis – Valstybės kontrolė